

מאמר ט

כיסוי ראש בבית

1. הקדמה
2. הסוגיא בבבלי
 - א. פירוש קושיית הגמ' - א"כ לא הנחת בת לא"א
 - ב. היתר גמור או מגונה
3. הסוגיא בירושלמי
4. פסיקת הראשונים
 - א. הראשונים שפסקו כירושלמי
 - ב. שיטת הסמ"ג
 1. ביאור לשון הסמ"ג
 2. הסבר הירושלמי לדעת הסמ"ג
 3. הבנת הסמ"ג בבבלי
 - ג. שיטת הרי"ף הרא"ש
 - ד. שיטת הרמב"ם
 1. לשון הרמב"ם בהלכות אישות
 2. הבנת הטור ברמב"ם
 3. הבנת הב"ח ברמב"ם
 4. כיסוי ראש בבית
5. פסיקת השו"ע והרמ"א
6. דעת האחרונים
7. האם לדעת המתירים ראוי להחמיר
8. גילוי ראשה בפני זרים
9. כיסוי הגוף בבית
 - א. השואה בין גלוי שער לגלוי הגוף
 - ב. חובת הצניעות בכל אדם
 1. מקור הדין
 2. האם החיוב בכל אדם
 3. גדר חיוב צניעות בביתו
 4. צניעות אשה בביתה לאור ה"ל
 - ג. כיסוי גוף האשה בפני בעלה
 - ד. דעת פוסקי זמננו
10. זאת תורת העולה
 - א. כיסוי ראש בחצר או בבית
 - ב. כיסוי שאר חלקי גופה [המוגדרים כמקומות המכוסים] בביתה

1. הקדמה

האם החיוב של אשה נשואה לכסות את ראשה קיים רק כאשר היא יוצאת לרשות הרבים או גם כאשר היא נמצאת לבדה בביתה. האם יש הבדל בין מצב בו היא לבדה בביתה ובין מצב בו היא נמצאת בביתה בנוכחות אנשים זרים או אנשים קרובים. שאלה זו נכונה לא רק בנוגע לכיסוי הראש אלא אף בנוגע לשאר מקומות בגוף אותם חייבת האשה לכסות.

2. הסוגיא בבבלי

בגמ' בכתובות^[1] מובאים דברי רב אסי בשם ר' יוחנן המדבר על כיסוי ראש חלקי, היינו קלתה שהיא כיסוי חלול :

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן קלתה אין בה משום פרוע ראש, הווי בה רב זירא היכא, אילימא בשוק דת יהודית היא, ואלא בחצר א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה, אמר אביי ואיתימא רב כהנא מתצר לחצר ודרך מבוי

א. פירוש קושיית הגמ' - א"כ לא הנחת בת לא"א

את האפשרות שר' יוחנן עוסק ביציאה בקלתה לשוק דוחה הגמ' בכך שבשוק צריך כיסוי גמור ולא מספיק שם קלתה. אולם את האפשרות שר' יוחנן עוסק בשהות בחצר, ועל זה חידש כי מספיק קלתה, דוחה הגמ' בלשון "א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו", ויש להבין מה כוונת הגמ' בדחיה זו?

באופן פשוט היה נראה לומר כי כוונת הגמ' להקשות על עיקר דבריו של ר' יוחנן - שקלתה הוא כיסוי הפותר בעיית פריעת הראש. את האפשרות שר' יוחנן מדבר על יציאה לשוק, דחתה הגמ' בכך שבשוק אכן לא מספיק קלתה. את ההעמדה השניה, שר' יוחנן מדבר על יציאה לחצר, דוחה הגמ' באופן אחר, - א"כ מה החידוש שמספיק קלתה, פשיטא, ודאי שבחצר אין צורך בכיסוי מעבר לכך.

אולם פשוט לשון הגמ' "א"כ לא הנחת בת לא"א" נראה לא כך. מפשט לשון הגמ' נראה שכוונתה לשאול שהרי בחצר אין כלל צורך לכסות ראשה, ומה כוונת ר' יוחנן שמספיק קלתה בחצר? לפי"ז הקושי הוא על הדיוק העולה מדברי ר"י, שא"א להיות בחצר ללא כיסוי כלל, ולא על עיקר חידושו שמספיק בקלתה ואין צורך בכיסוי גמור.

אמנם היה ניתן לדחוק ולומר שכוונת הגמ' לומר כך, פשיטא שמספיק קלתה, שאם לא כן - "א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו", אלא שהסבר זה לא עולה יפה בלשון הגמ' שכן לפי זה היה לגמ' לומר "פשיטא" ולא לומר ישר "א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו". מאידך נכון הוא שגם לפי האפשרות שהצענו לעיל קשה לשון הגמ', שכן לפי זה היה לגמ' לשאול באופן פשוט יותר 'אפי' בלא קלתה נמי- למה נקטה הגמ' לשון

(1) דף ע"ב ע"ב.

'לא הנחת בת וכו'?

כנראה שקשיים אלו עמדו בפני התוס'^[2] ועל כן הוצרך לכתוב איזהו הפירוש הנכון לדעתו וז"ל:

פירושו^[3] אפילו בלא קלתה נמי אין בה משום פריעת ראש שאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו

לפי הבנה זו, בשלב השני הוקשה לגמ' על הדיוק היוצא מדברי ר"י, היינו על החיוב לכסות את ראשה בקלתה, דהרי בחצר גם ללא כיסוי כלל אינה יוצאת ואם ר"י מיירי בחצר אין דבריו נכונים. כאמור בפירוש זה ישנם שני קשיים. א. הקושי בהעמדה א' הוא על עיקר דינו של ר"י והקושי בהעמדה ב' הוא על הדיוק העולה מדבריו. ב. לפי התוס' היה לגמ' להקשות כך 'א"כ אפי' בלא קלתה נמי' ולא בסגנון בו הקשתה.

בלשונו של רש"י מבואר שהבין כתוס', שכן בהסבר דברי המקשן כתב:
"א"כ דבבבצר יש בה משום פריעה

מבואר שהמקשן הבין בדעת ר' יוחנן כי בחצר דווקא ע"י קלתה אין פירוע ראש אך בלי קלתה יש פירוע ראש אפילו בחצר, ועל זה הקשה "א"כ לא הנחת". כך הבין הריטב"א ברש"י.

כ"כ גם בהגהות אשרי^[4] בשם ר' חיים אור זרוע:
ובבבצר לא הווי אפילו דת יהודית אפילו בלא קלתה.

גם בר"ן^[5] כתב בביאור קושיית הגמ':

כלומר דא"כ דאמר ר' יוחנן דקלתה אין בו משום פריעת ראש משמע דבלא קלתה מיהא יש בה משום פריעת ראש וא"כ כולהו נפקן שאין אשה נזהרת בבבצירה.

בדבריו נוסף עוד נתון והוא שהסיבה ש"לא הנחת בת לאברהם אבינו" היא משום ש'אין אשה נזהרת בבבצירה'. לכאורה היה ניתן לומר שאכן חייבת לכסות את ראשה אלא שלעיתים אינה נזהרת ומגלה מעט משערה בחצר. לפי זה מתפרשת קושיית הגמ' כך: אם ר"י דיבר על יציאה לחצר ושם חייב בקלתה, אין זה מובן מדוע חייב כיסוי, הרי לעיתים אשה אינה נזהרת ומגלה בחצר את כל שערה וא"כ כל הנשים יצאו מתחת בעליהן.

אולם לא ניתן לפרש כן, שהרי דווקא אשה שרגילה ומתמדת לגלות שער ראשה יוצאת משום דת יהודית, אך אם לעיתים מתגלה שערה אינה יוצאה. ע"כ צריך לפרש בדבריו שבדרך כלל אינה נזהרת לכסות את שער ראשה בבבצירה, וא"כ כוונתו לומר שאינה

(2) ד"ה 'אלא'.

(3) כאשר התוס' כותב 'פירוש' בגמ' כוונתו לאפוקי מפירוש אחר אותו בא לשלול, ועי' במהר"ם שי"ף על התוס' כאן.

(4) כתובות רא"ש פז סימן ט.

(5) דף ל"ב: מדפי הרי"ף.

חייבת להיזהר, והיינו שאין איסור בדבר, [ואין זה מסתבר לומר שחייבת להיזהר אך אינה רגילה להיזהר בזה].

ב. היתר גמור או מגונה

המאירי^[6] כתב במסקנת הסוגיא :

ובחצירה מיהא אע"פ שהדבר מגונה אין כאן אפילו משום דת יהודית
אף בפירוע הגמור

גם כאן מבואר שכוונת הגמ' להקשות מדוע לר"י חייבת ללכת בחצר בקלתה, הרי בחצר אפילו אם הולכת בשיער מגולה לגמרי אינה יוצאת? אלא שהמאירי הוסיף שמ"מ מגונה הדבר לצאת בחצר בשיער מגולה.

במסכת יומא^[7] על מעשה דקמחית שהקפידה שלא יראו קירות ביתה את שערות ראשה, כתב המאירי :

כלומר דרך הפלגה לרב צניעות... ומ"מ מידת הצניעות משובחת הרבה
ובנשים יותר

כאן מדובר על גילוי שיער בביתה ועל זה כתב שכיסוי שיער בביתה הוא מידת צניעות משובחת, אך אצלנו בגילוי שיער בחצרה כתב המאירי לשון 'מגונה' וא"כ כאן שונה הדבר. אלא שעדיין יש שתי אפשרויות הסבר בהגדרת 'מגונה' שכתב המאירי, אפשר שכוונתו לומר שאכן אסורה ללכת פרועת ראש לגמרי בחצרה, אלא שאין בו משום דת יהודית ולכן אינה יוצאה בלא כתובה. כאפשרות זו נראה בפירושו לגמ' בב"ק^[8] שכתב :

שתהא אשה חוגרת בסינר בשעה שעושה מלאכתה שאם לא כן שמא
תחוס על בגדיה ותחשוף שוליה והדבר מגונה

הרי שנקט לשון 'מגונה' על חשיפת שוליה, וודאי שדבר זה הוא איסור גמור ולא רק לשון הרחקה. ואכן הנחלת צבי^[9] כתב גם בדעת תוס' שאסור הדבר אלא שאינה יוצאה ללא כתובה. אך עדיין אפשר לומר שלשון מגונה שכתב המאירי אינו איסור ממש אלא הרחקה מן הכיעור.

לפי פירוש הראשונים הנ"ל בקושיית הגמ' עולה שגילוי שיער בחצר אינו בכלל עוברת על דת יהודית. ואמנם להמאירי הוא מגונה, אך לר"ן הוא היתר גמור כפי שהוכחנו מלשונו לעיל, וייתכן שכן סוברים גם שאר הראשונים.

מסקנת הגמ' היא שר"י דיבר על הליכה מחצר לחצר דרך מבוי, ובמקום כזה אין צורך בכיסוי גמור ודי בקלתה, אך מאידך אם יוצאה במקום זה וראשה פרוע, תצא בלא כתובה.

(6) הוצאת גיטלר עמוד 311.

(7) דף מ"ז ע"ב.

(8) דף פ"ב ע"ב.

(9) קט"ו ס"ק ז, הובאו דבריו באום אני חומה הוגי שעשועות תט"ז.

3. הסוגיא בירושלמי

מאידיך בירושלמי^[10] מוכח כי גם בחצר יש חיוב לכסות את הראש לפחות בקלתה, וז"ל הירושלמי :

וראשה פרוע לחצר אמרו ק"ו למבוי ר' חייא בשם ר' יוחנן היוצאה בקפלוטין [קלתה] שלה אין בה משום ראשה פרוע, הדא דתימא לחצר אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע. יש חצר שהיא כמבוי ויש מבוי שהוא כחצר, חצר שהרבים בוקעים לתוכה הרי היא כמבוי ומבוי שאין הרבים בוקעים בתוכו הרי הוא כחצר.

גם כאן מובא דינו של ר"י הסובר שיוצאה בקפלוטין [היינו בקלתה] אין בה משום פירוע ראש, אולם הירושלמי מעמיד את דברי ר"י ביוצאה לחצר. מבואר א"כ שלפי הירושלמי בחצר חייבת לפחות בקפלוטין שהוא קלתה (ומלשון הירושלמי היוצאה בקפלוטין אין בה משום פירוע ראש משמע כי בלי קלתה יש בו גם משום פירוע ראש, ועוברת על דת יהודית, וכך מצאתי בב"ש^[11]). לגבי מבוי, דעת הירושלמי היא שצריך כיסוי גמור וביוצאת בקלתה בלבד יש משום עוברת על דת יהודית.

לפי פירוש הראשונים שהבאנו לעיל חולק הירושלמי על הבבלי, שכן לפי הירושלמי בחצר חייבת כיסוי של קלתה ואילו לפי הבבלי בחצר יכולה לצאת גם ללא כיסוי כלל.

אם בכ"ז נרצה ליישב את דברי הירושלמי בדין הראשון, שבחצר צריך קלתה, עם הבבלי, נצטרך להסביר את שאלת הגמ' "ואלא בחצר א"כ לא הנחת בת לאאע"ה" כפי שכתבנו בתחילה, והיינו שכוונת הגמ' להקשות: אם ר' יוחנן בא לחדש כי בחצר מספיק קלתה ואין צורך בכיסוי גמור זה פשיטא, כי לו היה צורך בכיסוי גמור בחצר א"כ לא הנחת בת לאאע"ה שכולן יוצאות בחצר עם קלתה וכלי כיסוי גמור^[12].

אם נרצה ליישב גם את הדין השני המובא בירושלמי [שבמבוי חייבת כיסוי גמור] נצטרך לומר כי התרצן בבבלי שהעמיד את דברי ר"י בהולכת מחצר לחצר דרך מבוי, התכוון למבוי שאין הרבים בוקעים בתוכו שהרי הוא כחצר לירושלמי שבו די בקלתה. לפי"ז מסקנת הבבלי היא שר' יוחנן מדבר על מבוי שהוא כחצר והחידוש בדבריו הוא עצם העובדה שלמבוי זה יש דין חצר ושדי בו בקלתה, למרות שהוא מבוי.

4. פסיקת הראשונים

א. הראשונים שפסקו כירושלמי

הריא"ז בכתובות^[13] מביא את הירושלמי להלכה ומובאים דבריו בשלטי הגיבורים בכתובות^[14] וכך פסק בערוך ערך קלת "אבל בחצר בקלתה אין בו משום פריעת ראש".

(10) כתובות פ"ז הלכה ו'.

(11) אבן העזר סימן קט"ו ס"ק ט.

(12) וכ"כ הב"ח בסי' קט"ו.

(13) פ"ז הלכה ב "ואפילו בחצר אסורה [לצאת] בלא קלתה על ראשה וכך היא שיטת תלמוד א"י".

(14) שם.

ב. שיטת הסמ"ג

1. ביאור לשון הסמ"ג

הסמ"ג^[15] כתב :

ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית היוצאה מחצר לחצר דרך מבוי וראשה פרועה ואין עליה צעיף כשאר כל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת ואין בזה פרועת ראש לגמרי דהא אמרינן בירושלמי היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום פריעת ראש ומה שאומר שם הדא דאת אמר בחצר אבל למבוי יש בה משום פריעת ראש התם כשרוצה לשהות במבוי

הסמ"ג פתח בלשון הבבלי "מחצר לחצר דרך מבוי", לשון זו הובאה בבבלי כאוקימתא לדברי ר"י הסובר שהיוצאת בקלתה אין בה משום פירוע ראש, ולפי מה שהסברנו לעיל הכוונה היא שמוותר לצאת בקלתה במבוי. אולם הסמ"ג כתב שהיוצאת בקלתה במבוי נקראת עוברת על דת יהודית, והיינו כפי העולה מהסוגיא בירושלמי.

בסוף דבריו כותב הסמ"ג שמה שאמרו בירושלמי שיוצאת בקלתה למבוי יש משום פריעת ראש, הוא דווקא כשרוצה לשהות במבוי, ומשמע כי אם אינה רוצה לשהות במבוי אין איסור לצאת בקלתה בלבד. לפי"ז יוצא כי מה שכתב בתחילת דבריו שיוצאה מחצר לחצר דרך מבוי בקלתה נקראת עוברת על דת יהודית, הוא דווקא ברוצה להתעכב שם. אולם מפשט לשונו בתחילת דבריו משמע כי הבבלי מדבר על מקרה שאינה מתעכבת, ולמרות זאת אם יצאה בקלתה נקראת עוברת על דת יהודית, וזה סותר את מסקנתו בסוף דבריו [שרק במתעכבת במבוי נקראת עוברת על דת אם מתכסה בקלתה בלבד].

נ"ל ליישב את דבריו ולומר שמה שכתב בתחילת דבריו שהיוצאת בקלתה למבוי אין בזה פריעת ראש לגמרי" כוונתו לומר שאין כאן פריעת ראש מוחלטת כמו שכתוב בתורה 'ופרע את ראש האשה', [ושם הכוונה פרועה לגמרי בלי כיסוי ראש בכלל], אולם בכל זאת אין הדבר מותר ויש בו משום דת יהודית^[16]. והיינו שלסמ"ג הביטוי "אין בה משום פריעת ראש" כוונתו שאין כאן איסור תורה אך עדין הדבר אסור מדרבנן, משום דת יהודית. על פי עקרון זה נראה שניתן להסביר את דברי הסמ"ג מתחילתן עד סופן באופן הבא :

"ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית היוצאה מחצר לחצר דרך מבוי וראשה פרועה ואין עליה צעיף כשאר כל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת ואין בזה פרועת ראש לגמרי [יציאה מחצר לחצר דרך מבוי בקלתה, אינו איסור תורה של "פריעת ראש" אך עדיין אסור מדרבנן] דהא אמרינן בירושלמי [כאן בא הסמ"ג להוכיח כי אין איסור תורה ביציאה מחצר לחצר דרך מבוי בקלתה] היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום פריעת ראש [והיינו שאין איסור תורה של "פריעת

(15) מצוות עשה מ"ח. הובאו דבריו בשלטי הגבורים דף ל"ב: מדפי הרי"ף אות ב.

(16) דינא דחיי לבעל כנה"ג עינין מ"ח הלכות כתובה.

ראש" אך עדיין אסור משום שת יהודית] ומה שאומר שם הדא דאת אמר בחצר אביל למבוי יש בה משום פריעת ראש [היינו שאסור מן התורה גם אם יוצאת בקלתה מחצר לחצר דרך מבוי] התם כשרוצה לשהות במבוי".

2. הסבר הירושלמי לדעת הסמ"ג

נראה לי כי הסיבה לכך שהסמ"ג הסביר את הביטוי "אין בה משום פריעת ראש" שאין כאן איסור תורה, היא משום שלדעתו זוהי ההבנה הנכונה בירושלמי. המשנה שאמרה כי היוצאה וראשה פרוע עוברת על דת יהודית [ואין כאן איסור תורה] אמרו בירושלמי כי מדובר באופן שיוצאת "לחצר אמרו ק"ו למבוי", הפני משה במקום מסביר שהסיבה שהגמ' העמידה כך את המשנה היא משום שהוקשה לה, הרי ראשה פרוע הוא איסור דאורייתא ולא רק איסור דרבנן [כמו שהקשה הבבלי]? אלא שבשונה מהבבלי שענה שבמשנה מדובר שיוצאת בקלתה, הירושלמי נשאר עם הנחת היסוד של המקשן שאכן מדובר על פרועת ראש לגמרי ללא שום כיסוי, ומתריך כי כיון שאינה יוצאת כן לשוק אלא לחצר, אין כאן איסור תורה אלא רק משום דת יהודית [וק"ו שיציאה כזו למבוי אסורה גם היא מדת יהודית]. נמצא א"כ שבלשון הירושלמי הדיון אם "יש פריעת ראש" או לא משמעותו האם יש איסור תורה או לא.

לאחר מכן הביא הירושלמי את דברי ר' יוחנן שאמר כי היוצאה בקפלוטין שלה אין בה משום ראשה פרוע. לפי הבנת הירושלמי שהמונח 'ראשה פרוע' היינו ללא כיסוי כלל, גם דברי ר"י מתפרשים כך - היוצאת בקלתה אינו נחשב לראשה פרוע לגמרי, והקלתה מועילה להוריד את איסור התורה. ממשיך הירושלמי להסביר את דברי ר"י, "הדא דתימא בחצר", מה שאמר ר"י שהיוצאה בקלתה אין בה משום איסור תורה של פריעת ראש הוא דווקא בחצר, אבל היוצאת בקלתה למבוי "יש בה משום יוצאת וראשה פרוע" והיינו שנחשב כגילוי כל שערה ואסור מדאורייתא, מבואר שיוצאת בקלתה לחצר אינו אסור מדאורייתא.

מכאן מוכיח הסמ"ג שאין איסור תורה של פריעת הראש לגמרי ביציאה בקלתה לחצר. על כך מעיר הסמ"ג, שהרי הירושלמי סובר כי אם יוצאת בקלתה למבוי יש בזה אסור מדאורייתא, והרי זה נוגד את מה שכתב הסמ"ג בתחילת דבריו, שמחצר לחצר דרך מבוי אין איסור תורה? על כך מיישב הסמ"ג שמה שאמרו בירושלמי שיציאה בקלתה במבוי אסורה מדאורייתא הוא דווקא אם שוהה שם, אך אם עוברת במבוי בלבד אין איסור תורה.

נמצא א"כ כי לפי הסמ"ג :

1. יציאה לחצר ללא קלתה מותרת מדאורייתא [ומסתבר שאסורה מדרבנן].
 2. יציאה מחצר לחצר דרך מבוי ללא קלתה באופן עראי, מותרת מדאורייתא [וגם כאן מסתבר שאסורה מדרבנן].
 3. שהות במבוי בקלתה, אסורה מדאורייתא משום פריעת ראש.
- על ביאור הסמ"ג בירושלמי יש להעיר, הרי לפי ביאור הסמ"ג [שהסביר "שאינ בה

משום פירוע ראש" הוא שהדבר אסור משום דת יהודית] כאשר העמידה הגמ' את דברי ר' יוחנן בחצר, כוונתה כי לדעתו יציאה לחצר בקלתה אסורה משום דת יהודית, ואילו ממה שהעמידה הגמ' את המשנה בחצר מבואר שדווקא אם היתה בחצר בגילוי ראש גמור אסור משום דת יהודית, אך אם כיסתה ראשה בקלתה מותר? וא"כ נמצא שר"י חולק על המשנה? נראה שצריך לומר שהסמ"ג הבין שמה שהעמידו את דברי ר"י בחצר אין הכוונה בשוהה בחצר, שכן שם אכן אין כל איסור בקלתה בלבד. כוונת הגמ' להעמיד את ר"י בהולכת מחצר לחצר דרך מבוי אך אינה שוהה במבוי, בזה אין איסור תורה אך מ"מ אסור מדרבנן.

3. הבנת הסמ"ג בבבלי

נראה שהסמ"ג מנסה ליישב גם את הבבלי עם הירושלמי, ולהסביר את דברי ר' יוחנן בבבלי על פי דבריו בירושלמי, והיינו שגם מה שאמר ר"י בבבלי "קלתה אין בה משום פריעת ראש" – כוונתו שאין בה איסור תורה אך מ"מ אסור משום דת יהודית^[17]. לפי דבריו תתפרש הסוגיית בבבלי כך. בתחילה שאלו על המשנה, מדוע ראשה פרוע הוא רק דת יהודית הרי הוא אסור מדאורייתא? וענו שמדובר ביוצאת בקלתה. לפי זה מה שנאמר במשנה 'ראשה פרוע' אינו פריעה האסורה מדאורייתא אלא פריעה האסורה מדרבנן. לאחר מכן הובאו דברי ר' יוחנן שקלתה אין בה משום פירוע ראש דאורייתא, אך מ"מ אסור משום דת יהודית^[18]. על זה מקשה הגמ' באיזה אופן מדובר, אם כוונת ר"י ליציאה לשוק, מה החידוש, הרי בדין המשנה שיוצאה וראשה פרוע אסור משום דת יהודית, נכללת גם יציאה לשוק? ואם מדובר על החצר, פירוש שמי שהולכת בקלתה בחצר אינה עוברת על דת משה אך עוברת על דת יהודית, לא ייתכן, דא"כ לא השארת בת לאאע"ה שכולם הולכות בחצר בקלתה. לכן הסיקו שר' יוחנן עוסק בהולכת מחצר לחצר דרך מבוי בקלתה, שבזה אין דת משה אך מ"מ עוברת משום דת יהודית. החידוש בדברי ר"י הוא שלא רק מי שיוצאת לשוק בקלתה עוברת על דת יהודית, אלא גם מי שיוצאת כך מחצר לחצר דרך מבוי עוברת על דת יהודית.

הדינים העולים מדברי הסמ"ג הם :

- א. היוצאת בקלתה בשוק או שוהה במבוי עוברת על איסור תורה^[19].
- ב. היוצאת עם קלתה מחצר לחצר דרך מבוי ואינה שוהה שם עוברת על דת יהודית^[20].
- ג. השוהה בחצר בקלתה אינה עוברת על דת יהודית אך מ"מ חייבת בקלתה גם בחצר.

(17) מה שהקשו בבבלי על המשנה שאסרה פריעת ראש משום דת יהודית: "פריעת ראש דאורייתא", וענו שהכוונה ליציאה לשוק בקלתה, פירוש שהתרחץ חזר מהפשט הפשוט במשנה כפי שהבין המקשן [והירושלמי], והסביר כי יוצאה וראשה פרוע- לא פרוע ממש פיסית, אלא שנחשב פרוע דינית מכח דת יהודית.

(18) הסיבה שהסמ"ג מסביר שזו כוונת ר' יוחנן היא, משום שכן מבוארת כוונתו בירושלמי.

(19) דינא דחיי שם.

(20) דינא דחיי שם.

ד. היוצאת פרועת ראש לגמרי אפילו בחצר עוברת על דת יהודית.

ג. שיטת הרי"ף הרא"ש

הרי"ף^[21] העתיק את לשון הבבלי וגם את סוף דברי הירושלמי :

א"ר אסי א"ר יוחנן קלתה אין בה משום פריעת ראש אמר אביי ואיתימא רב כהנא מחצר לחצר ודרך מבוי: ירושלמי חצר שהרבים בוקעין בו הרי הוא כמבוי מבוי שאין הרבים בוקעין בו הרי הוא כחצר

לשון זה הובאה גם ברא"ש. לגבי העמדת דברי ר' יוחנן, פסק הרי"ף כבבלי, והיינו שר' יוחנן אמר 'קלתה אין בו משום פריעת ראש' כשיוצאת מחצר לחצר דרך מבוי, לפי זה במבוי לא צריך כלל כיסוי ראש ומספיק קלתה [בשונה מהירושלמי שמצריך במבוי כיסוי גמור]. בשלב זה הרי"ף והרא"ש לא גילו דעתם האם בחצר יש חיוב לכסות את הראש או לא^[22].

אולם נראה שניתן ללמוד דעתם לגבי חצר מכך שהעתיקו את דברי הירושלמי המגדיר מהי חצר ומהו מבוי. מה כוונת הרי"ף והרא"ש בהעתקת הירושלמי? לא ניתן לומר שכוונתם לפסוק כירושלמי שבמבוי חייבת כיסוי גמור, שהרי בתחילה הביאו את הבבלי הסובר כי במבוי מספיק קלתה. לכן נראה לומר כי כוונתם היא שגם לבבלי יש הבדל בדין בין חצר למבוי, אלא שלפי הבבלי ההבדל הוא שבמבוי מספיק קלתה ובחצר לא צריך כלל כיסוי [בשונה מהירושלמי שבמבוי מצריך כיסוי גמור ובחצר מסתפק בקלתה]. א"כ לגבי הגדרת חצר ומבוי העתיקו הרי"ף והרא"ש את הגדרת הירושלמי, אך משמעות החילוק היא לפי המבואר בבבלי, שבמבוי מספיק קלתה, וממילא בחצר לא צריך כיסוי כלל.

כך כנראה הבין הר"ן על הרי"ף שלא ציין שהירושלמי חולק. א"כ הרי"ף והרא"ש מודים לדברי התוס' שבחצר אינה צריכה כיסוי כלל וכ"כ הגר"א^[23]:

אבל הרא"ש שהביא הירושלמי על הגמ' מחצר לחצר ס"ל דחצר שהרבים בוקעים בו ומבוי דווקא בלא קלתה ושאר הרבים בוקעים בהן אף בלא קלתה מותר וכמ"ש תוס' ד"ה אלא.

אפשרות אחרת בהכנת הרא"ש מובאת בקיצור פסקי הרא"ש^[24] לבעל הטור, שכתב :

ואלו יוצאות שלא בכתובה... וכן יוצאה בקלתה על ראשה בלא צעף לרה"ר ובמבוי המפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו אבל אין הרבים בוקעים בו לא תצא [בלא כתובה]

מבואר בדבריו שכאשר מכסה ראשה בקלתה בלבד, אם יצאה כך למבוי מפולש, או

(21) כתובות דף ל"ב ע"ב.

(22) שכן לעיל למדנו את דעת הבבלי לגבי כיסוי ראש בחצר מקושיית הגמ' בהסבר דברי ר' יוחנן – א"כ לא הנחת בת לא"א, וקטע זה לא הובא ברי"ף וברא"ש.

(23) א. העזר סימן קט"ו ס"ק י.

(24) כתובות פרק ז' סימן ט'.

לחצר שרבים בוקעים בה, יוצאת בלא כתובה, אך אם יצאה כך לחצר אינה יוצאה מבעלה ללא כתובה, משמע שגם לחצר אסור לצאת בקלתה בלבד, אלא שלא מאבדת כתובתה בעקבות כך. עוד משמע מדבריו שדווקא כשיוצאת בחצר עם קלתה אינה יוצאה מבעלה, אך יוצאת בחצר בלי קלתה תצא מבעלה.

הטור כנראה הבין כי אם הרא"ש הביא את הירושלמי על הבבלי, כנראה לדעתו אין מחלוקת ביניהם, ומה שהסיקו בבבלי שביוצאת מחצר לחצר דרך מבוי מועיל קלתה, הוא דווקא במקום שאין בו בקיעת רבים, כמו מבוי שאינו מפולש^[25]. לעומת זאת מסקנת הירושלמי שבמבוי צריך כיסוי גמור, מתייחסת ליציאה למבוי המפולש שרבים בוקעים בו, וזבה גם הבבלי מודה שצריך כיסוי גמור. החלוקה שבין חצר למבוי תלויה בבקיעת רבים, אם אין הרבים בוקעים הרי זה חצר ודי בקלתה, אך אם הרבים בוקעים הרי זה מבוי וצריך כיסוי גמור.

הגר"א^[26] העלה אפשרות זו אך דחאה משום שלא נראה כן מדברי הפוסקים: ואף די"ל דגמ' שלנו במבוי שאינו מפולש והירושלמי במבוי מפולש ל"נ כן מדברי הפוסקים

אולם לפי מה שהסברנו לעיל בפסקי הרא"ש מבואר כהבנה זו.

א"כ הגר"א הבין ברי"ף וברא"ש כתוס', שבחצר שאין הרבים בוקעים בה אינה צריכה כיסוי כלל, ובמבוי, או בחצר שהרבים בוקעים בו, חייבת קלתה אך אינה צריכה כיסוי גמור.

הטור הבין ברי"ף וברא"ש, כי בחצר שאין הרבים בוקעים בו חייבת כיסוי גמור. יציאה לחצר זו עם קלתה הוא דבר שאינו הגון אך אינה מאבדת כתובתה בכך, אך אם יצאה פרועת ראש לגמרי יוצאת בלא כתובה.

בחצר שהרבים בוקעים בו מבין הטור כי חייבת כיסוי גמור, ואם יצאה עם קלתה בלבד מאבדת כתובתה.

ד. שיטת הרמב"ם

1. לשון הרמב"ם בהלכות אישות

בדין כיסוי הראש כתב הרמב"ם^[27]:

יב. ואלו הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית... יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת...

יג. עזרא תיקן שתהא אשה חוגרת בסינר משום צניעות ואם לא חגרה אינה עוברת על דת משה ולא הפסידה כתובתה וכן אם יצתה בראשה

(25) ולפי זה 'מחצר לחצר דרך מבוי', משמעותו מבוי הסתום בשתי חצרות והולכת מחצר אחת לחברתה.

(26) סימן קט"ו ס"ק י.

(27) הלכות אישות פרק כ"ד הלכה י"ב, י"ג.

פרוע מחצר לחצר בתוך המבוי הואיל ושערה מכוסה במטפחת אינה עוברת על דת

הרמב"ם כנראה פוסק כבבלי, שיוצאת מחצר לחצר דרך מבוי עם קלתה- אין בה משום עוברת על דת ואינה יוצאת ללא כתובה. לכן בהלכה י"ג פסק שאם יצאה למבוי כזה במטפחת אינה יוצאת מבעלה. כנראה שמהעמדת הגמ' "מחצר לחצר דרך מבוי" דייק הרמב"ם שישנו מבוי חמור יותר והוא מבוי מפולש, שבו חייבת בכיסוי גמור, ואם יצאה בקלתה בלבד במבוי זה תצא בלא כתובה, וזה מה שכתב הרמב"ם בהלכה י"ב. לפי זה הרמב"ם התעלם מן הנאמר בירושלמי הסבור כי ישנו מבוי שהוא כחצר וחצר שהוא כמבוי, שכן לדעתו בחצר לעולם אינה צריכה כיסוי כלל, ובמבוי לעולם חייבת כיסוי, אלא שבפולש צריך כיסוי גמור ובאינו מפולש מספיק קלתה. כך כתב הגר"א^[28] בדעת הרמב"ם, כי לדעתו אין הבדל בין חצר שרבים בוקעין בה לחצר שאין הרבים בוקעים בה.

בהלכה י"ג כתב הרמב"ם שאם יוצאת למבוי שאינו מפולש בקלתה בלבד "אינה עוברת על דת". אין זה מבואר בדבריו האם רשאית לכתחילה לצאת במבוי בקלתה, או שרק אינה יוצאת בלי כתובה אך לכתחילה חייבת בכיסוי גמור. בתחילת ההלכה כתב הרמב"ם "עזרא תיקן שתהא אשה חוגרת בסינר משום צניעות ואם לא חגרה אינה עוברת על דת משה ולא הפסידה כתובתה", והיינו שחייבת לחגור בסינר לכתחילה אך אם לא חגרה אינה עוברת על דת. אח"כ כתב "וכן אם יצתה וראשה פרוע וכו' ", משמע שגם כאן לכתחילה אסורה לצאת כן למבוי, אך אם יצאה כן בדיעבד אינה יוצאת מבעלה. מאידך, באינה חוגרת בסינר כתב "אינה עוברת על דת משה ולא הפסידה כתובתה", והיינו שרק לעניין כתובה אינה עוברת על דת אך לכתחילה חייבת לצאת כן, ולעומת זאת ביוצאת במבוי בקלתה בלבד כתב רק "אינה עוברת על דת", משמע שמותר לכתחילה לצאת בקלתה בלבד.

עוד יש להעיר שהרמב"ם לא ביאר מה דין החצר. אפשר לומר שלדעתו דין החצר שווה לדין המבוי שאינו מפולש, והא דנקט דווקא מבוי ולא חצר הוא משום שבא לחדש קולא שמבוי שאינו מפולש שונה ממבוי מפולש, וממילא דין החצר תלוי בספק שהעלינו לעיל בדין המבוי [האם מותרת לצאת בקלתה לכתחילה או לא]. אולם אפשר לומר שחצר קל יותר ממבוי, רק במבוי כתב הרמב"ם שללא קלתה תצא ללא כתובה אך בחצר הדין שונה. אולם נראה שגם להבנה זו דין החצר יהיה תלוי בדין המבוי, אם במבוי חייבת לכתחילה כיסוי גמור בחצר מספיק קלתה^[29], ואם במבוי לכתחילה מספיק קלתה וללא קלתה יוצאת בלי כתובה, בחצר אפשר שגם חייבת בקלתה אך אם יצאה ללא קלתה לא תצא ללא כתובה, ואפשר שאף לכתחילה אינה צריכה כל כיסוי^[30].

(28) סימן קט"ו ס"ק י.

(29) לא מסתבר לומר שגם לדרך זו בחצר אין צורך בכיסוי כלשהו, דא"כ יש הפרש גדול בין חצר למבוי: במבוי חייבת לכתחילה בכיסוי גמור ובחצר אפי' לכתחילה אינה חייבת לכסות ראשה, וזה אינו מסתבר.

(30) אולם יש להעיר שאפשרות זו היא קפיצת שתי מדרגות בין מבוי לחצר.

2. הבנת הטור ברמב"ם

הטור כתב :

ואיזו היא דת יהודית יוצאת וראשה פרוע אפי' אין פרוע לגמרי אלא קלתה בראשה כיון שאינה מכוסה בצעיף תצא [בלא כתובה] כתב הרמב"ם אף על פי שמכוסה במטפחת כיון שאין עליה רדיד ככל הנשים תצא בלא כתובה ודוקא שיוצאת כן ברשות הרבים או במבוי המפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעים בו לא תצא

הב"י דייק שלדעת הטור אם הולכת עם קלתה בחצר 'לא תצא' ללא כתובה אך מ"מ הוא דבר שאינו הגון, על זה הקשה הב"י :

והא בחצר אפילו פרועת ראש ממש לית לן בה ובמבוי שאינו מפולש נמי בקלתה לית לן בה

ניתן להוסיף ולהעיר על דין נוסף בטור, הטור כתב שאם יצאה בחצר בקלתה- לא תצא מבעלה, וניתן לדייק מכאן שאם יצאה בחצר ללא קלתה יוצאת בלא כתובה. גם כאן תוקשה קושיית הב"י: "והא בחצר אפי' פרועת ראש ממש לית לן בה"^[31].

בלשון הטור מבואר שהבין כך גם ברמב"ם, וכך כנראה הבין הב"ח בטור, ולכן לדעתו אין מחלוקת בין הטור לבין הרמב"ם. את שאלת הגמ' אצלנו "א"כ לא הנחת בת לאאע"ה"- כבר הסברנו ע"פ הב"ח, וממילא אין להוכיח ממנה שבחצר מותרת לצאת ללא כיסוי כלל.

המהר"י קצנלנבויגן^[32] הבין את דברי הרמב"ם באופן שונה, לדעתו ניתן לדייק מלשון הרמב"ם שהובאה בטור כי כי בחצר אינה צריכה כיסוי כלל. בדין כיסוי הראש כתבו הרמב"ם^[33] והטור^[34] :

לא ילכו בנות ישראל פרועות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש

מדוייק כי דווקא בשוק חייבת לכסות ראשה, אך בחצר שאין רבים בוקעים בו- יכולה לצאת ללא כיסוי כלל, וכ"כ גם בד"מ^[35] בהסבר דעת הטור והרמב"ם. אולם הכנה"ג^[36] דחה את הדיוק הנ"ל וכתב דשוק לאו דווקא שהרי השמיט גם מבוי או חצר שרבים בוקעים בו משמע ששוק כולל גם חצר שאין רבים בוקעים בו.

(31) ואכן צ"ע מדוע הב"י לא הקשה כן.

(32) הובאו דבריו בשו"ת באר שבע סימן י"ח.

(33) הלכות איסורי ביאה פרק כ"א הלכה י"ז.

(34) סימן כ"א.

(35) סימן קט"ו ס"ק י"ד.

(36) שם בהגהות הטור ס"ק ט'.

3. הבנת הב"ח ברמב"ם

הב"ח^[37] הסתפק בדעת הרמב"ם והעלה שתי אפשרויות. תחילה נטה לומר כי במבוי מספיק מטפחת [קלתה] ובלי מטפחת עוברת על דת, ולעומת זאת בחצר מותרת לכתחילה. מסקנתו כי אמנם אם יצאה במבוי במטפחת בלבד אינה נחשבת עוברת על דת אך אסור לצאת כך: "מיהו דבר שאינו הגון הוא" כמו הרישא בחוגרת סינר, ולפי"ז בחצר מה שמותר לכתחילה הוא דווקא עם מטפחת אבל פרועה לגמרי אסורה גם שם.

4. כיסוי ראש בבית

לכאורה נראה לחזק דברי הב"ח מלשון הרמב"ם בהלכות סוטה^[38]. בתיאור מעמד השקיית הסוטה בשלב שלפני פריעת ראשה כתב הרמב"ם:

והיא עומדת ביניהן בלא רדיד ובלא מטפחת אלא בבגדיה וכופח שעל ראשה כמו שהאשה בתוך ביתה

נראה מלשונו שבביתה הולכת עם כופח מדינא כמו בגדיה שחייבת ללובשם בביתה מדינא * . כן יש לדייק גם מדברי הרמב"ם בהלכות מטמאי משכב ומושב^[39] שכתב:

נדה שישבה עם הטהור במטה בגדים טמאין מדרס חוץ מכפח שבראשה

בפשטות מדובר כאן שיושבת בביתה [שהרי מיטה מצויה לה], ולמרות זאת כתב שיש לה כופח. מכאן סיוע לשיטת הב"ח שלדעת הרמב"ם גם בחצר חייבת בכיסוי.

מצאתי במרכבת המשנה^[40] שדייק מלשון הרמב"ם בדין כיסוי הראש כך: בהלכה י"ג כתב הרמב"ם שיוצאת במבוי עם מטפחת אינה עוברת על דת, וכוונתו שאם יצאה כך בדיעבד אינה יוצאת מבעלה, אך אסור לצאת כך לכתחילה. בחצר, לעומת זאת, הדין קל יותר, לכתחילה יכולה לצאת במטפחת בלא רדיד, אבל בלי מטפחת בלבד אפילו בחצר אסור, אלא שעל זה אינה יוצאת מבעלה, והיינו שהרמב"ם נקט כדעת הירושלמי. והוסיף שם לדייק מן הירושלמי שדווקא בחצר חייבת מטפחת אבל בבית קל יותר, ואפילו במטפחת אין צורך. אלא שגם בבית חייבת בכיסוי מסויים והוא 'כיפה שעל ראשה', כפי שכתב הרמב"ם בהלכות סוטה, שבבית מכסה ראשה בכיפה [ואמנם בנוסחאות דידן כתוב ברמב"ם בהלכות סוטה שהיתה מכוסה ב"כופח", וכן הוא בכת"י, אולם לפני מרכה"מ היתה נוסחא "כפה" כמובא בדבריו שם].

בפירושו על המשנה^[41] מפרש הרמב"ם מהי כיפה:

כפה מטפחת שהנשים לובשות על ראשן... מתטמא במדרס

(37) אה"ע סימן קט"ו ס"ק ב' ד"ה "ומה שכתב ודווקא כשיוצאה".

(38) פרק ג' הלכה ה'.

* הערה: כבר ציינתי [מאמר חובת האשה לכסות גופה 2 ב] למשנה שהאשה יושבת וקוצה לה חלתה.

תשובה: ע"י מה שכתבנו כאן לקמן בפרק 8 א [כיסוי הגוף בבית].

(39) פ"ט ה"ד.

(40) הלכות סוטה פ"ג סוף הלכה א'.

(41) מסכת כלים פרק כ"ב משנה ה'.

מרכבת המשנה למד מכאן שאין לכיפה בית קיבול, אלא הוא רק מעין מטפחת שכורכין סביב הראש, אך הראש מגולה כלפי שמים, וזה האופן בו מכסה ראשה בבית. מרכבת המשנה העיר על פירוש זה מדברי הגמ' ביומא^[42] המספרת על קמחית שהשתבחה בכך שמעולם לא ראו קורות ביתה את שערותיה, משמע מכאן שאין חיוב לכסות ראשה בבית, על כך ענה כי היתרון במה שעשתה קמחית יותר משאר נשים הוא שכיסתה גם שערות אלו.

נראה להעיר על דבריו, מה שכתב שהכיפה המוזכרת בהלכות סוטה היא כיסוי באופן בו הראש מגולה מלמעלה וכוון רק מהצדדים, הוא תמוה, שהרי בהלכות אישות^[43] לגבי חיובי הלבושים של הבעל לאשתו כתב הרמב"ם:

מקום שדרכן שלא תצא האשה לשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהא עליה רדיד החופה כל גופה כמו טלית ניתן לה בכלל הכסות רדיד

מבואר שיש מקומות שיוצאות לשוק בכיפה בלבד, וודאי שאם הוא כרוך רק מסביב לראש אינה יכולה לצאת כך לשוק. משמע שכיפה זו מכסה את כל הראש והיא פיסת בד שטוחה שאין לה בית קיבול שעוטפים בו את הראש כמו שכתב הרמב"ם לעיל שהנשים לופפות על ראשן מסובבות על הראש עד שכולו מתכסה.

אלא שלפי המבואר ברמב"ם בהלכות אישות, שכופח הוא כלי שרשאית לצאת בו לרה"ר, והיינו שהוא מכסה את כל ראשה, נצטרך לומר שבבית, חייבת אשה ללכת בכיסוי מלא, שהרי דרכה בבית ללכת בכופח. לפי זה צריך לומר שמה שאמרו בירושלמי שבחצר אם יצאה בקלתה לא תצא ללא כתובה, הוא רק לעניין שאינה נחשבת עוברת על דת, אך לכתחילה חייבת בכיסוי מלא גם בחצרה, וביתה לא גרע מחצרה וגם בו חייבת בכיסוי גמור.

אולם ניתן ליישב באופן דומה לדברי מרכבת המשנה. הכופח הוא מעין רצועה שאכן הדרך ללפף אותה סביב ראשה^[44], אולם ליפוף זה ניתן לעשות ברמות שונות, אם האשה בביתה- היא מלפפת באופן חלקי בלבד והכיסוי אינו אטום והוי דומיא דקלתה, אולם אם היא יוצאת כך לרה"ר היא מלפפת באופן שכל שיערה מכוסה לגמרי. לפי זה בביתה סגי בכיסוי חלקי, דומיא דקלתה, וזה כהבנה הפשוטה בירושלמי.

גם האג"מ^[45] התייחס לדברי הרמב"ם בהלכות סוטה המצריך כיסוי של 'כפח' בביתה שלכאורה הוא כשיטת הירושלמי, ע"ז כתב:

ברמב"ם פ"ג מסוטה ה"ה איתא והיא עומדת ביניהן בלא רדיד ובלא מטפחת אלא בבגדיה וכיפה שעל ראשה כמו שהאשה בתוך ביתה, משמע מזה שהאשה בתוך ביתה צריכה נמי לכסות בכיפה שאף שאין זה כרדיד ומטפחת מ"מ איזה כיסוי הויה. ... יותר נוטה שלא לדינא

(42) יומא מ"ז ע"א.

(43) פרק י"ג הלכה י"א.

(44) כפי שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה בכלים, לפי נוסחת הרב קאפח.

(45) אבן העזר ח"א סי' נ"ח ד"ה "גם מה".

מצריך הרמב"ם שבביתה תכסה בכיפה דהיי"ל לכתוב זה במקומו בפכ"ד מאישות שיש עוד דין שלישי שבביתה תכסה בכיפה ומחצר לחצר דרך מבוי צריכה מטפחת דוקא שלא להתחשב עוברת על דת ובשוק ומבוי מפולש צריכה רדיד, ולכן משמע שכוונתו רק לדין הסוטה שאף מתחלה קודם שהגיע זמן שהכהן יגלה שערה מ"מ אין מניחין אותה ללבש רדיד ומטפחת אלא כיפה שלזה אין שום חשיבות דגם בביתה רגילה ללובשה ששם אין לובשת לחשיבות, אבל אין כוונתו שלובשתו לכיפה גם בביתה בשביל איסור פריעת ראש דודאי גם להרמב"ם מותרת אף שאוסר בחצר להב"ח.

תחילת דבריו מקבילים להסבר מרכבת המשנה, גם לדעתו כופח הוא כיסוי חלקי, ואף פחות ממטפחת, וממילא גם על דבריו קשה מדברי הרמב"ם בהלכות אישות שמבואר שם שיש מקומות שאשה יוצאת בכופח לרה"ר- הרי שהוא כיסוי גמור. נראה שהאג"מ הסיק ברמב"ם שהכופח הוא כיסוי קל יותר ממטפחת משום שנראה שיש כאן הדרגתיות, ואז אינה צריכה רדיד ואף לא מטפחת ודי בכופח, הרי שכופח הוא פחות משני אלה. לפי דברינו יש לומר שאכן הכופח המוזכר כאן הוא כיסוי חלקי אך אין זה סותר את הנאמר בהלכות אישות, שכן שם מיירי שמלפפת אותו פעמים רבות וכאן מדובר בליפוף קל שאינו אטום.

בהמשך דבריו כותב האג"מ שאפשר שאין ללמוד מדברי הרמב"ם בהלכות סוטה לחייב כיסוי חלקי בביתה, שכן כל מה שכתב שם הוא שדרך האשה לכסות ראשה בביתה, אך אין זה אומר שיש בזה חיוב מדינא, ואפשר שרק רגילה לעשות כן. תירוץ זה יכול לישב גם את דברי הרמב"ם בהלכות מטמאי משכב ומושב, ונפרש שאינה מכסה את ראשה מדינא אלא משום רגילות.

סיכום דעת הרמב"ם :

ברמב"ם מפורש ש :

א. במבוי המפולש [וה"ה בשוק] חייבת כיסוי גמור, ואם יצאה בקלתה בלבד עוברת על דת.

ב. במבוי שאינו מפולש, אם יצאה בקלתה אינה עוברת על דת.

ג. אין חלוקה בין חצר שרבים בוקעים בה לחצר שאין הרבים בוקעים בה.

לגבי כיסוי הראש בחצר : מפשט דברי דעת הטור נראה כי הרמב"ם מחייב כיסוי גמור בחצר [וכן הבין הב"י בדעתו], דעת הב"ח [למסקנא] ומרכבת המשנה כי הרמב"ם מחייב קלתה בחצר, ואם יצאה ללא קלתה אינה מאבדת כתובתה. מהר"י קצנבלויגן והרמ"א הבינו בדעת הרמב"ם כי בחצר יכולה ללכת פרועת ראש לגמרי [ולדעתם כן סובר גם הטור].

לגבי כיסוי הראש בבית : מרכבת המשנה סובר כי הרמב"ם מחייב גם בבית כיסוי סביב הראש כך שהחלק שכלפי השמים מגולה. לדעתנו הרמב"ם מצריך בביתה כיסוי של קלתה. האג"מ מבין כי הרמב"ם לא מצריך כלל כיסוי בביתה.

5. פסיקת השו"ע והרמ"א

הב"י^[46] הקשה על הטור שחייב כיסוי ראש בחצר [ולא הסתפק אפילו בקלתה], שכן הר"ן הוכיח מקושיית הגמ' "א"כ לא הנחת בת לא"א" שבחצר אינה חייבת כיסוי כלל אפילו לכתחילה. מכאן יש להסיק כי גם ברמב"ם הבין הב"י כי בחצר יכולה להיות עם ראש מגולה לגמרי, שכן לו היה סובר שהרמב"ם סובר כירושלמי ומחייב כיסוי של קלתה בחצר, היה לו להעיר שקושייתו קשה גם על הרמב"ם. לכן נראה שהב"י הבין ברמב"ם כמו שנטה הב"ח לומר בתחילה, שדווקא מחצר לחצר דרך מבוי נחשבת לעוברת על דת בלי מטפחת, אך בחצר מותר גם ללא כיסוי כלל. אולם עדיין ניתן לדחות ולומר שהסיבה שהב"י לא ציין כי הרמב"ם חולק היא משום שגם בדעת הרמב"ם אין זה ברור לגמרי מה דעתו, כמו שביאנו בפרק הקודם, ולכן העדיף לא להקשות על דברי הרמב"ם שאינם ברורים דיים.

אם נאמר כי הב"י למד ברמב"ם שבחצר אין צריכה כיסוי כלל, אזי מה שכתב הרמב"ם בהלכות סוטה שבביתה הולכת עם כופת, [שמכאן מוכח שחייבת בכיסוי כלשהו בביתה], פירושו הוא שהכופת הוא כיסוי פחות טוב מקלתה. ייתכן שהטעם לכך הוא משום שהכופת אינו מכסה את כל הראש, יש שערות שיוצאות מחוץ לכופת היושב על הראש ואינו מחזיק את כל השערות שלא יפרחו, ובנקודה זו הקלתה עדיפה שכן היא מכסה את כל השיער אלא שיש בו חורים. או שהכופת שקוף יותר מקלתה, וכמו שמטפחת שקופה יותר מרדיד, ולכן הוא גרע מקלתה. לפי זה למרות שאין צורך לצאת דווקא בקלתה בחצר, עדיין יש צורך לצאת בכיפה.

אלא שהב"י כתב "והא בחצר אפילו פריעת הראש ממש לית לן בה", וא"כ מבואר שסובר שאפי' כופת אינה צריכה ויכולה להיות פרועת ראש לגמרי וכיצד יתיישבו דבריו עם דברי הרמב"ם בסוטה? יש לומר שאין זה מוכרח שכוונת הרמב"ם לומר שמוותרת להיות פרועת ראש לגמרי, שהרי כתב: "וכן אם יצתה וראשה פרוע... הואיל ושערה מכוסה במטפחת" הרי שהלשון "פירוע ראש" שייך גם על כיסוי חלקי, ממילא גם כאן יש לומר שהכופת נחשב שראשה פרוע לגבי מטפחת. מאידך ניתן לומר כי כוונתו שמוותרת לצאת לחצר פרועה ממש בלי שום כיסוי, ומה שהצריך שכופת הוא מנהג כמו קמחית אך לא מן הדין וממילא כלל לא קשה מהלכה זו, וזה כפי שכתב האג"מ אך הוא דוחק.

בהלכות שבת^[47] הביא הב"י את דברי הכלבו שכתב :

דהאידנא נהגו לקלוע שערין... שא"א למנען, שלא יתגנו על בעליהם

וכתב עליו הב"י בבדק הבית שם :

ואין טעם בדבר שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא

לכאורה נראה שהב"י הבין שהכלבו מיירי בקליעת שערין בבית ע"מ שיתייפו בפני

(46) אהע"ז סימן קט"ו ד"ה ומ"ש ודווקא.

(47) סוף סימן ש"ג ד"ה ומ"ש ולא להתיר.

בעליהן, ועל זה הקשה, הרי סוף סוף שערך מכוסה ומאי שלא יתגנו איכא? לפי זה ברור לב"י שבבית מכסות את שערך, וקשה כיצד כותב כן- הרי בקושייתו על הטור באה"ע הבין בפשטות שבבית אינה צריכה כל כיסוי. לכן נראה לומר שהבין בכלבו שהנשים רוצות לקלוע שערך ברה"ר, כי בלי זה מתגנים הבעלים אם הולכות בחוץ בשיער שאינו קלוע, ועל זה הקשה, הרי ברה"ר הולכת בשיער מכוסה ומאי שלא יתגנו איכא? אך באמת קשה מי הכריחו לב"י ללמוד כך בכלבו? מדוע לא פירש שכוונת הכלבו על קליעת השיער בבית בפני בעליהן כדי שלא יתגנו על בעליהן כשהולכות בביתן בגילוי ראש כששערך פרוע. וראיתי לרב משה לוי ז"ל^[48] שכתב על דברי הב"י:

ומבואר דס"ל שגם בבית נהגו הנשים לכסות שערוניהן ואפשר דהוא מן הדין.

ומבואר כי הבין שהב"י מחייב כיסוי בבית, אלא שהתעלם מדברי הב"י באבן העזר שם נקט בפשטות שאינה חייבת כיסוי בחצר.

הד"מ^[49] מנסה ליישב את קושיית הב"י, וטוען כי לדינא גם הטור מודה שבחצר אינה צריכה כיסוי כלל, כמבואר בדבריו בסימן כ"א שכתב "לא יצאו בנות ישראל פרועות ראש לשוק" - משמע דווקא בשוק. מה שמדוייק מלשונו כאן שבחצר צריכה לכסות ראשה, כוונתו לומר דצניעות מיהא הוי ששום אשה לא תראה שערך כלל, אפילו בבית, כמו דמצינו במעשה דקמחית^[50]. א"כ מסקנת הד"מ היא שבחצר אינה צריכה כיסוי כלל.

אולם יש להעיר שגם הב"י וגם הד"מ לא הזכירו כלל את הירושלמי בדין זה^[51] ולא את הסמ"ג שפסק כמותו לחומרא, ומשמע שלא מסכים עמהם. אמנם מאידך יש לומר שגם אם לדעת הב"י אין חיוב לכסות ראשה בחצר עדיין קשה מדוע הב"י השמיט דעת הירושלמי והסמ"ג, היה לו להביא דעה זו ולדחותה.

לדינא כתב השו"ע^[52]:

איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל. ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית, יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחות

יש כאן העתקה חלקית של לשון הטור. תחילת דברי הטור הובאו כאן, אך את הסיפא "אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעים בו לא תצא" השמיט השו"ע, משום שפסק לשיטתו בב"י כדעת הר"ן, שרק במבוי מפולש חייבת כיסוי של קלתה, אך בחצר יכולה להיות ללא כיסוי כלל.

(48) חוברת אור תורה שבט תשמ"ח סימן צג אות ג עמ' תנ'.

(49) סימן קט"ו ס"ק ד'.

(50) יומא מ"ז ע"א.

(51) למרות שהזכיר את הירושלמי לעניין הגדרת מבוי.

(52) אהע"ז סימן קט"ו סעיף ד'.

לעיל כתבנו כי לדעת הר"ן ודאי שאינה חייבת לכסות ראשה בחצר, שכן לדעתו רב הנשים הולכות בחצר כשראשן פרוע, וא"כ הב"י שפסק כדעת הר"ן, סובר כי בחצר אין חיוב לכסות ראשה כלל, ולא כשיטת הטור.

כך סובר גם החלקת מחוקק^[53] בדעת השו"ע. לדבריו ניתן לדייק מהשו"ע בסימן כ"א שכתב "לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק" - משמע בחצר מותר. אלא שדיוק זה אינו מוכרח, שהרי לשון השו"ע כאן הוא לשון הטור, ומקושיית הב"י על הטור בסי' קט"ו מבואר שהבין שהטור סובר שבחצר חייבת כיסוי של קלתה. על פי זה מסתבר שאת לשון הטור בסי' כ"א הבין הב"י שמה שכתב "לשוק" הוא לאו דווקא ואכן גם לחצר אסורה לצאת כך, וכמו שהבאנו לעיל מהכנה"ג ביישוב דיוק הד"מ מכאן. א"כ אין לדייק מכך שבשו"ע העתיק לשון זו, שהרי לדעתו לשון זו יכולה להתפרש גם לשיטת המחייבים כיסוי בחצר.

לאור מה שהבאנו לעיל, כי הרמ"א בדרכי משה הסכים עם הב"י ואף טען כי גם הטור מתיר לגלות שער בחצר, הרי שזו דעתו, וכנראה לכן לא העיר דבר על לשון השו"ע. וא"כ גם לדעת הרמ"א מותר לאשה לגלות שערה בחצר.

6. דעת האחרונים

הבית שמואל^[54] סיכם את המצבים השונים בעניין כיסוי הראש :

הכלל הוא בר"ה ופרוע לגמרי דת משה, ואם ראשה מכוסה בקלתה או בשאר דבר אלא דאינו מכוסה כדרך הנשים אז הוי דת יהודית. ובחצר שאין הרבים בוקעים לרש"י ותוס' ליכא איסורא כלל אפילו פרוע לגמרי, ומחצר לחצר דרך מבוי ופרוע לגמרי הווי דת יהודית וקלתה מותר. אבל בסמ"ג הביא ירושלמי אפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי וכ"כ בש"ג

בהמשך דייק מהירושלמי כי בחצר אין בו משום פריעת ראש דווקא עם קלתה, אך בלי קלתה יש בו משום דת יהודית, והכריע כי לעניין כתובה קיי"ל כבבלי, אבל לעניין איסור כתב שגם סוגייתנו בבבלי סוברת שאסור והיא דת יהודית. את קושיית הגמ' "אם כן לא הנחת" הסביר כשיטת הב"ח וסיים שכך היא דעת הטור.

דבריו צ"ע, כי לשון הטור משמע שאם יצאה בחצר ללא קלתה יוצאת בלא כתובה, ואין זה רק דת יהודית לכתחילה, אלא יש לזה גם נ"מ לעניין כתובה, והוא כמבואר בירושלמי.

הט"ז^[55] הסביר את הגמ' כשיטת התוס' ולכן כתב כי ישנן שלש חלוקות:

חצר פרטית של אדם יחידי או חצר שלה, שאין שם אנשים אחרים. בזה אין צורך

(53) סימן קט"ו ס"ק ט.

(54) סימן קט"ו ס"ק ט'.

(55) סימן קט"ו ס"ק ה'.

אפילו בקלתה ועל זה שאל המקשן א"כ לא הנחת.

מחצר לחצר דרך מבוי [שאמנם רבים אינם בוקעים אבל קצת בוקעין], או חצר של כמה אנשים - כאן צריכה קלתה.

בשוק חייבת בכיסוי גמור, ואם יצאה בקלתה הרי זו עוברת על דת יהודית.

הטור עוסק במצב השני, ולכן מחייב כיסוי של קלתה, אך בחצר פרטית גם הוא מודה שאין צורך בקלתה^[56]. כעין זה כתב הפרישה^[57]. אחרונים אלה נקטו שכן היא ההבנה בבבלי, שבחצר מותר ללא כל כיסוי ומחצר לחצר דרך מבוי חייבת קלתה, והיינו כהבנת התוס'. יש להעיר שהם לא הזכירו כלל את הירושלמי.

מרכבת המשנה שהבאנו לעיל מבחין בין חצר לבין בית, וכך דייק מלשון הרמב"ם בסוטה שכתב שבביתה רגילה ללבוש כיפה, ולעומת זאת בחצר כתב בהלכות אישות שצריכה מטפחת. לעומת זאת בט"ז מבואר שאפילו בחצר אינה חייבת לכסות את ראשה וממילא וודאי שה"ה גם בביתה. ז"א שלדעתו אין הבדל בין חצר של אדם יחידי לבין חצר שלה.

אמנם גם הב"ח לא חילק ברעת הרמב"ם בין חצר לבית אלא שבניגוד לט"ז, לדעתו בשניהם חייבת כיסוי של קלתה, וזו גם מסקנתו לדינא :

והכי נהוג בכל גבול ישראל דאפילו בפני אנשי ביתה אינה שרויה פרועת ראש בלא מטפחת וכפה בראשה

הרי שגם בביתה הולכת בכיסוי ואין חילוק בין חצר לבית. אלא שלכאורה מלשונו משמע שמחייב בביתה כיסוי גמור, שכן לא הסתפק במטפחת והצריך גם כיפה בראשה. אולם נראה שמה שכתב 'וכפה על ראשה' הוא אן כיפה בראשה, שהרי לפני כן העיר שדעת הרמב"ם הטור והערוך שבחצר מספיק קלתה וע"ז כתב 'והכי נהוג', וודאי שכוונתו שנהוג כפי דעת ראשונים אלה, היינו שבחצר צריך קלתה אך לא יותר מכך. כך כתב גם בביתאור הלכה^[58] בשם הב"ח ועוד אחרונים.

גם בשו"ת חת"ס^[59] מבין שאין הבדל בין חצר לבית, בין לדעת המקילים, תוס' ורש"י, בין לדעה המחמירה, דעת הסמ"ג והב"ח והב"ש.

האג"מ^[60] טען שבין הב"ח ובין הב"ש דיברו רק על חצרה שהוא מקום פרוץ שאין דרך לטול רשות להיכנס לשם, וא"כ חייבת בכיסוי משום החשש שמא ייכנסו זרים,

(56) לדעתו חלוקה זו נמצאת ביסוד הסוגיא בבבלי, המקשן שמיאן להעמיד את דברי ר' יוחנן המצריך קלתה, בחצר, משום ש"א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו", הבין כי מדובר על חצר המיוחדת לה, ולכן הקשה, מדוע בחדרה הפרטי חייבת לכסות ראשה. התרצן ענה שר' יוחנן עוסק ב"מחצר לחצר דרך מבוי", והיינו מצב שלישי, חצר שיש מעט שנכנסים לשם, בזה צריך קלתה ולא יכולה לצאת פרועת ראש.

(57) שם ס"ק י'.

(58) סימן ע"ה ד"ה "מחור".

(59) אור"ח סימן ל"ו.

(60) אבן העזר ח"א סי' נ"ח.

ומה שכתב הב"ח "דאפילו בפני אנשי ביתה", שלכאורה נראה מכאן שאנשי ביתה הם הגורם לכיסוי הראש, פירש האג"מ שכוונתו לחצר שמלבד אנשים זרים- גם אנשי ביתה מסתובבים שם. אך זה דוחק בלשון, דאם כוונת הב"ח לחשש שמא ייכנסו זרים לחצר, למה הוא מציין שמצויים שם אנשי ביתה?

על מה שיש לדייק מלשון הרמב"ם בסוטה, שבביתה הולכת עם כיפה [כפי שהבאנו לעיל מהמרכבת המשנה], הקשה האג"מ, אם אכן בבית ישנו חיוב כיסוי של כיפה-מדוע כשדן הרמב"ם בכיסוי הראש^[61] כתב רק שבשוק צריכה רדיד ובחצר חייבת קלתה, אך לא הזכיר דין שלישי, שביתה צריכה כיסוי של כיפה? לכן הסביר האג"מ שכוונת הרמב"ם בהלכות סוטה לומר שהנשים רגילות ללבוש כיפה בביתה אך אין זה מדינא. לפי זה ביאר שם האג"מ שהסיבה שהכהן מסיר לה את הרדיד והמטפחת אך משאיר לה את הכיפה היא משום שברדיד ומטפחת יש חשיבות והרי הסוטה צריכה להיות מנוולת, אך בכיפה אין שום חשיבות ולכן יכולה להישאר בכיסוי זה, אך מ"מ אין זה מחייב שחייבת ללבושו מכח שראשן פרוע.

אולם נראה שגם אם נאמר שהרמב"ם מחייב כיסוי בבית, אין זה קשה מדוע לא הזכיר בהלכות כיסוי הראש את החיוב לכסות את ראשה בבית, שהרי שם עוסק הרמב"ם בדיני כתובה ומבאר מתי יוצאה בלא כתובה, אך לא בעיקר האיסור ללכת פרועת ראש, וכיון שלכיסוי בביתה אין נ"מ בדין הכתובה, וגם אם תהיה בביתה ללא כיסוי כלל לא תצא ללא כתובה, לא הזכיר הרמב"ם מצב זה.

מה שכתב האג"מ ביישוב דברי הרמב"ם בהלכות סוטה הוא דחוק, וכבר כתבנו לעיל שמרכבת המשנה הבין ברמב"ם בסוטה שבביתה מכסה בכיפה מדינא ולא רק משום הרגילות. האג"מ הביא ראיה לדבריו מהט"ז שכתב שבביתה אינה צריכה כיסוי, אולם כבר כתבנו לעיל שהט"ז הולך בשיטת הבבלי אלא שחידש שכל מה שהתיר הבבלי בחצר הוא בחצר של יחידים ולא בחצר שיש בה רבים. הט"ז לא ייחס את דבריו לשיטת הירושלמי, וא"כ יכול להיות כי לפוסקים כהירושלמי, שכתוב בו שבחצר חייבת כיסוי של קלתה, ה"ה בבית חייבת בכיסוי זה ואין הבדל ביניהם [שהרי לדרך זו אין מקור לכך שבחצר כלשהי אינו צריך כיסוי כלל].

המג"א^[62] מביא את דעת תוס' המתיר ללכת בחצרה בגילוי ראש, אך כותב שיש לנהוג כהזהר שמחמיר כמו קמחית, וכ"כ גם הח"מ^[63] שלדינא אינה חייבת לכסות ראשה בחצר.

הביאור הלכה^[64] הביא בתחילה את דברי המג"א הסובר כי מעיקר הדין אין חיוב לכסות ראשה בחצר, אך ראוי להחמיר על פי הזהר לכסות ראשה לגמרי. אולם לאחר מכן כתב כי מה שכתב המג"א שמעיקר הדין אין איסור לגלות שערות ראשה, אינו

(61) הלכות אישות פרק כ"ד.

(62) סימן ע"ה ד.

(63) סי' קט"ו ס"ק ט'.

(64) סימן ע"ה "מחוץ לצמתן".

ברור למעשה, שכן הראשונים נחלקו האם מותר לצאת לחצר בגילוי ראש, ומבואר מדברי המ"ב כי האוסרים לא מחלקים בין בית לחצר ואפילו בביתה אסור. בהמשך הביא את דעת הב"ש הסובר שבחצר חייבת לכתחילה כיסוי קלתה מצד דת יהודית, למרות שעל זה לא תצא בלי כתובה. מדברים אלו נראה כי המ"ב חלק על המג"א ולדעתו מעיקר הדין חייבת לכסות ראשה בחצר.

לאחר מכן הביא את דברי החת"ס^[65] :

דכיון דכבר קיבלו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצים ישראל
לאסור בזה א"כ ה"ל דין גמור שקיבלו עליהו כבר דעה האוסרת^[66].

והוסיף הביאור הלכה כי בסוף תשובת החת"ס כתב :

בארצותינו שנתפשט המנהג ע"פ הזהר איסור גמור הוא ויש לחוש
לרביצת האלה כאמור בזהר ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו

דברי החת"ס הללו מתייחסים להיתר של המהר"ם אלאשקר להוציא שורה אחת מהשערות. לפי זה נראה שמסקנת המ"ב היא שבבית אסורה להוציא אפילו חלק משערותיה מחוץ לכיסוי ראשה, אך מסתבר כי יכולה להסתפק בקלתה שהוא כיסוי עם חורים.

לסיכום נראה בדעת הבה"ל כי מעיקר הדין יש חיוב לכסות ראשה בחצר כדעת הסמ"ג. גם בבית חייבת לכסות ראשה. ולמרות שיש חולקים על הסמ"ג, מ"מ כבר קיבלו עליהו לכסות ראשן וא"כ אסור לפרוץ המנהג. מ"מ נראה כי לדעתו ניתן להסתפק בכיסוי של קלתה ואינה צריכה כיסוי גמור.

האג"מ^[67] כתב בסיכום דין זה :

ולכן לדינא אף שמן הראוי שיחמירו הנשים לכסות כדסובר החת"ס
ואיכא גם מעלה דצניעות דקמחית שכתב הד"מ אבל פשוט דאלו
הרוצות להקל אין להחשיבן לעוברות על דת יהודית ואין להמנע אפילו
לת"ח ויר"ש לישא אשה כזאת.

בדבריו מבואר שלא קבל את דברי החת"ס המעיד כי המנהג להחמיר כדברי הזהר לחייב כיסוי ראש בבית ובחצר. שכן לפי החת"ס מנהג זה הפך להיות דת יהודית ואין בשום אופן אפשרות להקל בו, אך האג"מ מבין כי אין להחשיב אשה המגלה שצורה בביתה לעוברת על דת יהודית, ורק "מן הראוי שיחמירו".

7. האם לדעת המתירים ראוי להחמיר

במסכת יומא^[68] מסופר :

(65) או"ח סימן ל"ו.

(66) החת"ס הוסיף: "ואפשר העוברת על זה יוצאת בלא כתובה שכבר נעשה ממנהג זה דת יהודית".

(67) אבן העזר ח"א סימן נח'.

(68) דף מ"ז ע"ב.

תנו רבנן: שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך? - אמרה להם: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. - אמרו לה: הרבה עשו כן, ולא הועילו^[69].

האו"ז^[70] הביא ברייתא זו וכתב עליה:

ואף על פי שמסיים עלה הרבה עשו כן ולא הועילו היינו שרוצה לומר דזכות אחר הוה בהדה דהאי זכותא. מ"מ דהאי זכות נמי גרים כי הדין נותן כי מגוף טהורה וצנועה יצא טהור וצנוע

גם בירושלמי^[71] מופיע מעשה זה אלא ששם אין הסתייגות מדברי קמחית:

שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה שלחו ואמרו לקמחית מה מעשים טובים יש בידך אמרה להן יבוא עלי אם ראו קורות ביתי שערות ראשי ואימרת חלוקי מימי אמרין כל קמחייא קמחין וקימחא דקמחית סולת קראו עליה הפסוק הזה [תהילים מה יד] כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה.

מעשה זה הובא גם במדרש רבה^[72] ובמדרש תנחומא^[73].

ממעשה זה מבואר כי ישנה מעלה שאשה תכסה ראשה גם בביתה. יש לברר האם למעשה יש לנהוג כגמ' זו.

המאירי^[74] כתב על גמ' זו "דרך הפלגה לרוב צניעות", ומשמע שאיננו חיוב אך הוא הנהגה טובה. גם הרמב"ן באגרת הקודש^[75] הביא גמ' זו למעשה.

הדרכי משה^[76] כתב כי הסיבה שהטור כתב שהיוצאת ללא כיסוי ראש בחצר אינה יוצאת ללא כתובה, אך לא כתב במפורש שהדבר מותר, הוא משום שמצד מידת צניעות יש לכסות את הראש גם בבית, כמבואר במעשה של קמחית. מבואר כי לדעתו הטור סובר כי מן הראוי לכסות ראשה בבית.

המג"א^[77] מביא שגם בזהר^[78] מבואר שיש אשה לכסות ראשה לגמרי, וזו לשונו:

אבל בזהר נשא החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה

גם המ"ב^[79] העתיק את לשון הזהר שאפילו בתוך ביתה חייבת כיסוי גמור:

(69) ומכאן תשובה לגבורת ארי יומא שם שהעיר שמהבבלי משמע שחכמים לא הסכימו עמה.

(70) חלק א' אלפא ביתא כט'.

(71) הוריות פרק ג' משנה ב'.

(72) ויקרא רבה אחרי מות פרשה כ' יא'.

(73) אחרי מות [ז'] ד"ה "ובנים לא".

(74) יומא שם.

(75) פרק ו' ד"ה "כבר הודענוך".

(76) סימן קטו' ס"ק ד'.

(77) סימן ע"ה ס"ק ד'.

(78) פרשת נשא דף קכו ע"א.

(79) סי' ע"ה ס"ק י"ד.

דגרמא מיסכנותא לביתא וגרמא לבנהא דלא יתחשבון בדרא וסטרא אחרא לשרות בביתא וכ"ש אם הולכות בשוקא כך, ע"כ בעי איתתא דאפילו קירות ביתא לא יחמוץ שערה חדא מרישאה^[80].

[תרגום- גורמת עניות לביתה וגורמת שבניה לא יהיו חשובים בדור וישרה בביתה הסטרא אחרא וכ"ש אם הולכות כך בשוק על כן אשה צריכה שאפילו קירות ביתה לא יראו שערה אחת מראשה]

8. גילוי ראשה בחצר בפני אנשים

האם לדיעה המקילה ללכת בלי כיסוי בביתה ובחצירה יכולה לנהוג כך גם בפני אנשים זרים?

הריטב"א בכתובות^[81] הסביר את דעת רש"י בסוגיא :

וא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה שרובן הולכות בחצרן בפירוע ראש כיון שאין שם רואים

מבואר בדבריו כי גם לדיעה המתירה ללכת בחצר או בבית בגילוי ראש, זה דווקא כיון שאין שם רואים, אך בפני זרים אסור (ולפי זה גם למתירים בחצר- אם זו חצר שאנשים זרים עלולים להיכנס, ודאי אסור). גם הט"ז^[82] שהבאנו כתב :

דמה לי החצר שלה או חדר שלה כיון שאין שם אדם אחר

וכך גם לשון המג"א^[83] :

אבל בחצר שאין אנשים מצוים שם מותרים לילך בגלוי הראש

ואם כן, כל הנ"מ בין הדיעה האוסרת או המתירה בבית היא דווקא כשאין שם זרים,

(80) ז"ל הזהר שם "א"ר חזקיה תונבא ליתי על ההוא בר נש דשבק לאנתתיה דתתחזי משערה דרישה לבר ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתא, ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר דאתתקנא ביה גרים מסכנותא לביתא וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא וגרים מלה אחרא דשריא בביתא מאן גרים דא ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי כ"ש בשוקא וכ"ש חציפותא אחרא ובגין כך אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, אמר ר' יהודה שערא דרישא דאתתא דאתגלייא גרים שערא אחרא לאתגלייא ולאפגמא לה בגין כך בעיא אתתא דאפילו טסידי דביתא לא יחמוץ שערא חד מרישא כ"ש לבר, ת"ח כמה בדכורא שערא הוא חומרא דכלא הכי נמי לנוקבא, פוק חמי כמה פגימו גרים ההוא שערא דאתתא, גרים לעילא גרים לתתא גרים לבעלה דאתלטייא גרים מסכנותא גרים מלה אחרא בביתא גרים דיסתלק חשיבותא מבנהא, רחמנא לישזבון מחציפו דלהון, ועל דא בעיא אתתא לאתכסייא בזיוותי דביתא ואי עבדת כן מה כתיב (תהלים קכח) בניך כשתילי זיתים, מהו כשתילי זיתים, מה זית דא בין בסתווא בין בקייטא לא אתאבידו טרפוי ותדיר אשתכח ביה חשיבות יתיר על שאר אילנין, כך בהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכלא בברכאן דלעילא בברכאן דלתתא בעותרא בבנין בבני בנין, הדא הוא דכתיב (שם) הנה כי כן יבורך גבר ירא יי' וכתוב (שם) יברך יי' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל (ישאל סבא קדישא)".

(81) דף ע"ב ע"ב.

(82) אבן העזר סימן קטו' ס"ק ה'.

(83) סימן ע"ה ס"ק ד'.

ואף האג"מ שלא הצריך כיסוי בבית, כתב^[84] :

דהנשים שאין מחמירות לעשות כקמחית אלא כפי חיובה שבביתה כשליכא שם אינשי אחרינא אינה מכסית שערותיה.

לגבי גילוי הראש במקומות אלו בנוכחות אביה, או גילוי הראש של האם בפני בניה, עיין במאמר חבוק ונשוך והסתכלות בקרובים^[85] שם הסקנו כי מותר לאב להסתכל במקומות המכוסים שבבתו, גם אם הגדילה, וכן מותר לבן להסתכל במקומות המכוסים שבאמו, לפי זה כל האמור לעיל לא יהיה נכון לגבי בת הנשואה המגלה ראשה בפני אביה, או לגבי אשה המגלה ראשה בפני בנה.

במידה ונוכחים שם שאר קרובים, אין היתר לגלות הראש בפניהם, שכן הוכחנו במאמר הנ"ל כי יש איסור להסתכל במקומות המכוסים בשאר קרובותיו.

9. כיסוי הגוף בבית

א. השואה בין גלוי שער לגלוי הגוף

יש לברר האם המחלוקת המוזכרת בדברינו עד כה, האם חייבת לכסות ראשה בביתה, קיימת גם בשאר חלקי הגוף.

נראה כי לדיעה המחייבת לכסות ראשה בביתה, כן יהיה הדין גם לגבי כיסוי הגוף בבית. כן מבואר בספר גדר עולם^[86] שחיבר בעל החפץ חיים וז"ל :

והנה מכל זה יש להתבונן כמה האשה צריכה להיות זהירה בעניין שערותיה או זרועותיה ודדיה שלא יראו החוצה. גם בזהר נשא החמיר שלא יתראה שום שער מהאשה [והביא את הזהר פרשת נשא, לעיל הערה 80]

נראה מדבריו כי כמו שלדעת הזהר ישנו איסור מוחלט לגלות שערות ראשה בביתה, כך הדין גם לגבי שאר מקומות צנועים שבגופה. לפי זה הסוברים כדעת הזהר, שבביתה חייבת לכסות ראשה, יסברו כן גם לגבי שאר חלקי גופה הצנועים.

אולם יש לברר מה יהיה הדין לדיעה המתירה לגלות ראשה בבית. אפשר לומר כי גם בגילוי גופה קיימת קולא זו, אולם ייתכן כי דווקא בשערה שמצינו שהחויב לכסותו אינו בכל הנשים ואינו בכל המקומות, הקילו גם בבית, אולם בשאר גופה אולי לעולם חובה לכסות בביתה.

בגמ' בכרכות^[87] הובאה ברייתא העוסקת בהפרשת חלה :

האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע

לכאורה יש כאן היתר לגילוי גופה בבית. אולם נראה שאין ללמוד מכאן היתר,

(84) יו"ד חלק ב' סימן ע"ה אהע"ז סימן נ"ח.

(85) כרך ב' מאמר טו' פרק 6 אות ד'.

(86) פרק ד'.

(87) דף כ"ד.

דברי הברייתא באו ללמדנו את העיקרון שאשה רשאית לקוץ חלתה כשהיא ערומה, בניגוד לגבר שאסור לו לעשות כן כשהוא ערום^[88]. אך הברייתא לא נכנסה לפירוט המציאות^[89], וצריך להעמיד במקום שיכולה להיות ערומה, כגון במרחץ בחדר האמצעי כשאין שם אחרות, וחדר שדר שם הבלן לדעת ה"י^[90] או בבית הטבילה^[91].

ב. חובת הצניעות בכל אדם

1. מקור הדין

בגמ' בשבת^[92] הובאה מימרא דר' יוסי בעניין צניעות בגברים :

א"ר יוסי מימי לא ראו קורות ביתי אמרי חלוקי

הטור^[93] הביא דין זה להלכה :

ולא ילבש מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה כמו שהיה מתפאר רבי יוסי מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי יודעני ומי רואני כי הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם כבודו אשר לפניו חשיכה כאורה

הב"י הסביר כי לדעת הטור ר' יוסי דבר על שלב פשיטת החלוק, ועל זה אמר שהקפיד לא להסיר את חלוקו כשהוא עומד [ע"י הפיכת החלוק], אלא בשעה שהיה מכוסה בשמיכה היה מסיר החלוק מעליו דרך ראשו. לכן לא ראו קורת ביתו את התפירות של החלוק, שכן היה מסירו ללא הפיכתו.

מימרא זו נפסקה להלכה בשו"ע^[94] :

לא ילבש חלוקו מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב, ונמצא כשיקום שהוא מכוסה אל יאמר, הנני בחדרי חדרים מי רואני, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו.

וכתב המ"ב שם^[95] :

והטעם שהאדם צריך להתנהג בצניעות ובושה לפני הקב"ה ואפילו כשהוא לילה ובחדרי חדרים- הלא מלא כל הארץ כבודו

הרמב"ם הביא דין זה בהלכות דעות^[96] בדין הנהגת ת"ח וכתב :

(88) משום שגבר ערום רואה ערוותו ואשה לא רואה ערוותה.

(89) גם גבר אינו רשאי להסתובב ערום כמבואר בשו"ע או"ח סימן ב סעיף א.

(90) מ"ב סימן פ"ד ס"ק ג.

(91) שם במ"ב ס"ק ד.

(92) דף קי"ח.:

(93) טור אורח חיים סימן ב'.

(94) או"ח סימן ב סעיפים א, ב וסימן רל"ט סעיף ב.

(95) ס"ק א.

(96) פ"ה הלכה ו.

צניעות גדולה נוהגים ת"ח בעצמם לא יתבזו ולא יגלו ראשם ולא גופן

2. האם החיוב בכל אדם

הפמ"ג^[97] דייק מדברי הרמב"ם שדווקא ת"ח חייבים בזה אך שאר אדם מגלים גופן: ומר' יוסי דאמר לא ראו קורות ביתי, ומאי רבותיה? משמע ג"כ לחסידות ושאר אדם אין איסור

לדעתו מכך שר' יוסי השתבח בעניין זה מוכח שמעיקר הדין אין איסור לגלות גופו בביתו והוא רק משום מדת חסידות.

כך נראה גם מלשון הב"ח^[98] שכתב על הלכות אלו:

כל מילי דחסידות שכתב רבינו

בעקבות העובדה שכאן מדובר על מילי דחסידות, הסיק הפמ"ג כי רק ת"ח מחוייב בזה אך שאר אדם אינו מחוייב בכך.

אולם מלשון השו"ע משמע שדין זה מתייחס לכל אדם ולא רק לת"ח וא"כ וודאי שדין זה הוא בין לגברים בין לנשים. אלא שא"כ צ"ע כפי שהקשה הפרי מגדים, מאי רבותא דרבי יוסי- הרי כל אחד חייב לקיים הלכות? וצ"ל שהתפאר כי מעולם לא ראו קורות ביתו משא"כ סתם אדם אינו מדקדק תמיד בזה וכמו מעשה דקמחית ביומא^[99] שאמרה, מעולם לא ראו קורות ביתי שערות ראשי- למרות שגם שאר נשים מקפידות, אך אצלה הוא "מעולם לא ראו"- אף פעם.

במחצה"ש^[100] התייחס לאפשרות שדין זה נאמר דווקא בת"ח וכתב:

אע"ג דבזה"ז בעונ"ה אין לנו דין ת"ח, מ"מ במילי דצניעותא ראוי לכ"א להתנהג במדת ת"ח, דהא דין זה מבואר בש"ע פה לא ילבש חלוקן מיושב, הוא מה שהתפאר ר"י פ' כל כתבי כמבואר בטור ואפ"ה כתבו שיש לנו לנהוג כן וכן מ"ש בסעיף ג' ידקדק וכו' שלא יהפוך וכו'

וכתב על זה המשנה הלכות^[101]:

משמע דס"ל דאינו דין אלא ממילי דצניעותא וחסידותא שראוי לנהוג כן.

והיינו שאמנם אין זה מעיקר הדין אלא מדת חסידות, אולם כל אדם צריך לנהוג כך.

גם האג"מ^[102] הבין שדין זה הוא מצד מדת חסידות אך הוא נוהג בכל אדם:

(97) פמ"ג משבצות זהב סימן ב ס"ק א.

(98) ס"ק ג.

(99) דף מ"ז ע"א.

(100) אור"ח סי' ב' ס"ק א.

(101) חלק ו' סי' ב'.

(102) יו"ד חלק ג סימן מ"ז אות ג, וסימן ס"ח אות ד.

והנה ענין צניעות באנשים לילך מלובשים כל הגוף אינו מאיסורים אלא מעלה וזהירות להיות מלובש גם בסתם מטעם שויתי ה' לנגדי ואף בבית הכסא לא יגלה עד שישב ומטעם זה כשהיה דרכם לשכב ערום בעת השינה והיו מכסים עצמם בסדין היה צריך מצד מעלה זו שיפשוט חלוקו תחת הסדין כדאיתא באו"ח סי' רל"ט סעי' ב' וללבוש החלוק כשהוא שוכב תחת הסדין כדאיתא בסי' ב' וכן צריך לזהר מי שאפשר לו.

3. גדרי חיוב צניעות בביתו

האג"מ עמד על גדרי הצניעות הנדרשים בעקבות דברי ר' יוסי :

ומדת הלבשה הוא כמנהג המקום כגון אם הדרך לכסות הזרועות והשוקיים צריך גם כשאינן אנשים ללבוש כן ואם הדרך לילך בזרועות מגולות גם לפני אנשים א"צ לכסותם אף למדת חסידות. ובוזה אין הכוונה שצריך ללבש כהמדה שהולך לפני מלכים ולפני אנשים שאינם מכיריו אף שגם בחדרו הוא לפני מלך מלכי המלכים מ"מ גדר זה הוא רק בעת התפלה כדאיתא /שו"ע או"ח/ בסי' צ"א סעי' ה' ועיי"ש במג"א ס"ק ה' ושם הוא גם חיוב לכתחלה אף שאינו מעכב את התפלה כדאיתא ברמב"ם רפ"ה מתפלה. והכא הוא המדה כיושב בחדרו לפני אנשים שאין עליו לכבדם אבל אינו רוצה להתבזות לפניהם.

ואם יש לו צער שחם לו ביותר או מצד אחר רשאי לילך וליכא בזה אף משום מדת חסידות דבאופן זה שהוא צער הרי הדרך הוא כן לישב גם בפני אנשים היודעים מצערם והשי"ת הא יודע צערם...

סוף דבר הא דסי' ב' הוא רק מדת חסידות ולא ענין איסור ובמקום צער ליכא אף מדת חסידות והשיעור הוא באופן שהוא בזיון לפני אנשים כל מקום לפי מנהגו

והוסיף וכתב^[103] :

שלא בשעת התפלה אף שבכל מקום שעומד הוא לפני ה' מ"מ אין צריך להיות אף לא בבגדים ממש אלא סגי בעטוף בכל דבר שמכסה מקומות שדרכן להיות מכוסים, והוא משום שענין אופן לבישת הבגדים שיהיו כך וכך הוא רק קפידת האינשי בעלמא וכדחזינן שיש כמה שינויים בין מקום למקום ובין זמן לזמן באופן הבגדים שלכן לבד האינשי ליכא שום קפידא בלבישת בגדים אבל מהא שמכסין עכ"פ את הגוף אף שלא בשביל קור וחום איכא הוכחה שחושבין מקום זה לגנאי כשיהיה בשרו מגוללה, שלכן הוא גנאי לעמוד כן בלא כסוי אף שליכא אינשי מצד כבוד ה', אבל א"כ הוא רק כשהאינשי מגנין זה גם למי שיושב כן בביתו בשעות היום שצריך להיות לבוש אף בביתו דהוא בזמן שאפשר אצלו אינשי אבל אם אין חושבין זה לגנאי כשיושב כן בביתו אין להחשיב זה

לגנאי ויכול להיות כן בביתו אף בלא עטוף כלל על מקומות אלו די ש חלוק גדול לאינשי בין כשיושב בביתו אף בזמן שנכנסין אצלו אינשי ובין כשהולך בשוק או לבתי אחרים לא רק באופן הבגדים אלא גם במקומות מהגוף.

בדבריו ישנם ב' חידושים. ראשית לדעתו אופן הצניעות הנדרשת מן האדם בשבתו בביתו היא באופן שלא יתבזה, על כן עליו ללבוש מלבושים שהיה לובש בפני אנשים שאינם מכובדים הנמצאים עימו בביתו, אך אין צורך ללבוש כפי שלובש בשוק.

הנקודה השניה עליה עומד האג"מ היא כי כיון שכל המחוייבות כאן היא מצד מדת חסידות, במקום בו יש לאדם צער או קושי לשמור על צניעות בביתו, הוא רשאי להקל יותר.

לכאורה יש להעיר על חידושו הראשון, הרי ר' יוסי, שהוא המקור לדין זה, אמר באופן כולל כי לא ראו קורות ביתו אמרי חלוקו, וכיצד א"כ ניתן לומר שדין זה תלוי בנהוגה האדם בשהותו בביתו לפני אנשים שאינם מכובדים? נראה שהאג"מ הבין מסברא כי האדם יושב בביתו באופן שונה מהאופן בו הולך בשוק, ומה שאסרו בביתו הוא מה שהוא בגדר "בזיון" [כפי שכתב הרמב"ם], ועל כן מסתבר שיש להקל באופן הלבוש בבית יותר מאשר בחוץ. ולגבי ר' יוסי ייתכן שהבין כי לר' יוסי היה חלוק מיוחד בו שהיה בביתו, וחלוק זה היה שונה מחלוק עמו היה יוצא לשוק, ועל חלוק זה אמר ר' יוסי שלא ראו קורות ביתו אמרי חלוקו. ממילא יש לדון בכל אדם על פי מנהגו בביתו, כמו שר' יוסי נקט על פי מנהגו בחלוק שבביתו.

לגבי הגדרת ה"צורך" המתיר לאדם ללכת בביתו באופן שאינו צנוע כתב :

וצורך הוא אם הוא שיהוי זמן גדול בשביל זה וצריך לילך למלאכתו וכ"ש כשקם ללמד תורה ויתבטל בשביל זה הרבה, זהו ודאי נחשב הכרח וכן נשים שמקפידות הרבה על בגדיהן שא"א להן ללבוש היטב הוא הכרח.

גם המ"ב שנראה מדבריו שדין זה נכון בכל אדם כתב^[104] :

וכן צריך להזהר תמיד שלא במקום הכרח

ומבואר שבמקום הכרח ניתן להקל. וע' גם בבית ברוך^[105] שכתב על לשון המ"ב :

אם פושט הכותונת ונשאר עליו רק הגופיא לפי שאינו יכול לסבול החום והזיעה דזה מקרי הכרח ואין בידי להכריע [אם זה נחשב הכרח]

4. צניעות אשה בביתה לאור הנ"ל

ודאי שהנהגה זו נכונה גם לגבי נשים, אך גם ההיתר להקל במקום הצורך, נכון גם לגבי נשים, וא"כ מצד דין זה במיוחד אם הוא רק מידת חסידות יכולות להקל ולילך

(104) סימן ב' ס"ק א'.

(105) כלל א' עמוד כ"ט.

בביתן כשהן לברך בשעת הצורך, כגון כשחם מאד, גם בחולצה ללא שרוולים או גופיא.

אך עדיין עדיין יש מקום לומר כי מקומות המכוסים באשה חמורים ממקומות שרגיל האיש לכסות, שכן באשה יש בגילוי מקומות אלו משום דת יהודית. וא"כ אפשר כי גם למתירים לאשה ללכת בביתה בלי כיסוי ראש-אולי מקומות המכוסים בגופה חמורים יותר משער ראשה וחייבת לכסותם מדינא מדת יהודית.

ג. כיסוי גוף האשה בפני בעלה

במסכת נדרים^[106] כתוב :

המסתכל בעקיבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים, אמר רב יוסף ובאשתו נדה

הרשב"א בתוה"ב^[107] כתב, כי מן העקב נלמד לכל מקום מכוסה שבאשתו נדה שאסור בהסתכלות^[108], ומכאן יש ללמוד שגם בפני בעלה ישנם מקומות שדרכה לכסותם. כ"כ גם הטור והשו"ע לגבי הסתכלות באשתו נדה^[109]:

ולא יסתכל אפילו בעקיבה ולא בכל המקומות המכוסים שבה

לכאורה היה מקום לומר כי "מקומות המכוסים" המוזכרים כאן הם המקומות שרגילה לכסות בצאתה לשוק, וחידשו הפוסקים שבזמן שהאשה נדה אסור לבעל להסתכל במקומות אלה.

לפי הבנה זו ניתן לומר כי אמנם בזמן טהרתה אינה מכסה מקומות אלו בפני בעלה, אך מכיון שבשוק מכסה אותן, גם הוא מהרהר בראייתן ואסור לו להסתכל בהן בשעת נדתה. אפשרות זו מבוססת על דברי היד אפרים^[110] שכתב לגבי שיער הבתולות שאע"פ שבבית אינן מכסות ראשן, כיון שבחוץ חייבות בכיסוי הראש, הרי ששיער זה מוגדר כערווה.

אולם אין נראה לומר כך, שכן מפשט לשון הרשב"א והשו"ע נראה שאלה הם מקומות המכוסים בפני בעלה ולא מקומות המכוסים בחוץ בלבד. כמו כן דברי היד אפרים אינם מוכרחים^[111], וגם אם נקבל את דבריו לענין שער הבתולה [בדין ק"ש], אין שום הכרח לומר כך גם לענין נידה, שהרי מצינו שהתירו לבעל להסתכל ולהנות במקומות

106) דף כ"א.

107) בתוה"ב הארוך ב"ז ש"ב ד ובקצר ד'.

108) והסביר הב"י שם כי נקטו דווקא עקיבה כפי שהסביר ר"ל שם בגמ', שהעקב מכונן נגד מקום התורף.

109) סימן קצ"ה סעיף ז.

110) סימן ע"ה על מג"א ס"ק ג.

111) ואמנם המ"ב הביא דברי היד אפרים, אך כל דבריו מבוססים להסביר את קושיית המג"א הסובר שפנויות הן בתולות ואילו הח"מ והב"ש סוברים שמדובר בגרושה ואלמנה, וגם את הוכחתו מדברי המג"א ניתן לדחות שכוונת המג"א להקשות עקרונית, כי א"א לקרוא ק"ש ולא דווקא בבית.

המגולים באשתו נדה^[112] למרות שבאשה אחרת אסור להסתכל אפילו במקומות המגולים שבה. א"כ גם לעניין איסור הסתכלות במקומות שרגילה לכסות בשוק אפשר לומר כי דווקא בבתולה יש להחמיר ולא באשתו נדה.

לכן נראה לומר כי המקומות המכוסים באשתו נדה בהם אסור להסתכל, הם מקומות שרגילה אשה לכסות גם כאשר נמצאת עם בעלה בביתה, וכיון שרגילה לכסות בפניו, הרי שיש לו הרהור בראייתן בשעה שהיא נדה.

לפי זה ניתן להסיק כי דרך האשה לכסות גופה גם בפני בעלה. אולם עדיין לא ברור מהם מקומות אלו, האם מכסה את כל גופה בפני בעלה או רק איזורים מסויימים, ועוד יש לברר האם מכסה גופה בפני בעלה משום שחייבת לעשות כן משום דת יהודית, או שכיסוי זה אינו מן הדין אלא מנהג בלבד^[113].

עוד יש להעיר כי גם אם נאמר כי בפני בעלה חייבת בכיסוי משום דת יהודית, לא ניתן להסיק מכאן מה הדין לגבי גילוי גופה שלא בפני בעלה, שכן אפשר שכאשר נמצאת לבדה אין כל איסור לגלות גופה, גם לא מדת יהודית.

האג"מ^[114] התייחס לדין זה וכתב :

ובכלל מסתבר לדינא שבמקומות המכוסים שבה אסור לבעלה להסתכל הוא רק במקומות המכוסים אף בביתה כשאינן שם רק בעלה או כשאין שום איש דג"כ רגילות להיות מלוכשות דלא מסתבר כלל דיהיה הכונה למקומות המכוסים כשהולכות בשוק ובפני אינשי אחרני שצריכות ללכת בצניעות יותר

גם לדעתו מקומות המכוסים עליהם מדובר כאן הם מקומות המכוסים בפני בעלה [ולא מקומות שרגילה לכסות בשוק]. אלא שמדבריו ניתן ללמוד שני דברים, ראשית, מדבריו נראה שהחוב הוא לכסות גופה גם שלא בפני בעלה אלא גם כאשר "אין שם שום איש", ולא כמו שכתבנו לעיל כי יתכן שכאשר בעלה איננו כאן אין חיוב מעיקר הדין לכסות גופה.

שנית, מבואר בדבריו כי המקומות אותם חייבת לכסות בביתה שונים מן המקומות אותן חייבת לכסות בשוק לגבי המקומות אותם חייבת לכסות. לדבריו מן הסתם בפני אינשי אחרני הולכת בצניעות יותר מאשר בפני בעלה, וא"כ חייבת לכסות בביתה חלקים מסויימים בגופה אותם רגילים לכסות בבית אך אינה חייבת ללכת בביתה [אפילו בפני בעלה] כמו שהולכת בשוק.

מתוך הבנה זו מיקל האג"מ שם בכיסוי הראש בבית, לשיטתו שאין חיוב לכסות את

112) כפי שכתב הב"י ביו"ד סימן קצה' בשם הרמב"ם וכפי שכתב גם השו"ע באבן העזר סימן כ"א סעיף י"ד, והטעם לכך הוא שכיון שעתידה להיות מותרת לו לאחר זמן לא יכשל בה.

113) וגם כאן ישנן ב' אפשרויות, או שהוא מנהג מחייב את כל הנשים, או שכאן מדובר על אשה שמן הסתם נוהגת לכסות גופה בפני בעלה, אך אין זה מנהג מחייב.

114) י"ד ח"ב סימן ע"ה.

הראש בבית. אלא שלא ביאר מה הם אותם מקומות שרגילה לכסות בביתה, ומסתמא הדבר שונה ממקום למקום וא"כ נתת דבריך לשיעורין.

נקודה נוספת שאינה מבוארת בדבריו היא, האם כיסוי זה של חלקים מסויימם בגופה כאשר היא לבדה בביתה, הוא חובה עליה מצד דת יהודית, או שמא רק נהגה לעשות כן אך אין בזה חובה.

חידושו של האג"מ לא התקבל על כל הפוסקים. בספר שעורי שבט הלוי^[115] כתב כי גם השער נחשב למקום המכוסה בבית ואסור לאשה נדה לגלותו בפני בעלה, כן כתב גם הרב גרוס בשעורי טהרה^[116] שהאריך להסביר מהם המקומות המכוסים באשה רגילה, כיון שלדעתו אלו המקומות שחייבת אשה נדה לכסות בפני בעלה, וגם לגבי השער הסיק כי אסור לגלותו בפני בעלה, ולא כשיטת האג"מ. מבואר כי לדעתם אסור לאשה נדה לגלות בפני בעלה את אותם מקומות שאסור לה לגלות ברכים, ובפשטות הטעם לכך הוא כי יש לו בהם הרהור משום שגם כאשר היא טהורה מקומות אלו מכוסים. מבואר א"כ כי לדעתם יש חיוב על האשה [אפילו טהורה] לכסות גופה גם כאשר היא בביתה.

כן יש לכאורה להוכיח גם בדעת הרב עובדיה בטהרת הבית^[117]. גם שם האריך לפרט מהם המקומות המכוסים באשה, ומבואר שמבין כי אלו המקומות אותם אסורה אשה נדה לגלות בפני בעלה, ולא תלה זאת ברגילות האשה לכסות מקומות אלו בפני בעלה, הרי שמבין שאשה חייבת לכסות גופה בפני בעלה אפילו היא טהורה. ואמנם לגבי שער הסכים שם עם האג"מ, וכתב כי מכיון שהשו"ע התיר לאשה לגלות שערה בביתה, אזי גם על אשה נידה אין חיוב לכסות ראשה בפני בעלה, אך משמע שבשאר מקומות ברור לו שחייבת לכסותם בביתה.

מבואר בדברי אחרונים אלו כי דרך האשה לכסות גופה בפני בעלה גם בזמן טהרתה [ולכן יש לו הרהור בראיית מקומות אלו בזמן טומאתה]. בפשטות היה נראה לומר כי לדעתם אשה מכסה גופה בביתה משום שיש עליה חיוב לכסות גופה בפני בעלה, כמו שחייבת לכסות גופה בשוק [ולגבי השער נחלקו].

אולם נראה לדחות ראייה זו ולומר שגם אחרונים אלו סוברים כי אין חיוב לכסות גופה בפני בעלה [כשהיא טהורה] מצד דת יהודית אלא מצד המנהג, אך מכיון שרגילה לכסות גופה כשהיא טהורה ממילא אינו רגיל לראות מקומות אלו ולכן כאשר אשתו נדה קיים אסור הסתכלות במקומות אלו.

ובאמת לקמן נביא כי הרב גרוס בספרו אום אני חומה כתב בשתי מקומות כי החיוב לכסות גופה בבית אינו אלא מדין צניעות ולא מכח דת יהודית. וא"כ מה שבספר שיעורי טהרה כתב כי באשתו נדה אסורה הסתכלות בכל המקומות אותם חייבת האשה לכסות ברשות הרבים, הוא משום שרגילה לכסות מקומות אלו משום מנהג

115) סימן קצ"ה אות ב'.

116) עמ' קמז'.

117) חלק ב' עמ' קסד' – קסו'.

ועל כן הם הופכים להיות מקומות המכוסים, אם מצד דת יהודית גם לדעתו אין חובה לכסותן כשהיא טהורה.

החפץ חיים בגדר עולם^[118] התייחס לחיוב כיסוי גופה של אשה בבית בנוכחות בעלה וז"ל:

ואפילו אם הולכת פרועת ראש רק בביתה לבד ולא בשוק עכ"פ היא מקלקלת בזה לכל דבר קדושה שהוא אומר בעודו בחייו דהיינו כפי הרגל כל איש ואיש בביתו להתפלל ולברך המוציא וברכת המזון וכל הברכות ולקרות בתורה וקשה מאד לזהר כשאשתו הולכת בביתה פרועת ראש שלא לאמר שום דברי קדושה נגדה ... ביזית את כבודו ע"י שערוותיך או זרועותיך ודדיך שהיו מגולות תמיד אף בעת שברך בעלך איזה ברכה או למד שום דברי תורה ... לאפוקי אם נעשית נגד הערוה כגון אם בשעה שקרא איזה דבר תורה או שבירך שום ברכה היה נגד שער אשה או זרועותיה או דדיה המגולין ולא חש לדברי חז"ל שאסרו זה

מבואר בדבריו כי החיוב ללכת בצורה צנועה איננו מבוסס על דת יהודית וכדומה. כל מטרתו היא כדי לא להכשיל את בעלה בברכה נגד מקום שהוא ערוה^[119]. כנראה שדבריו כאן אמורים לשיטות הסוברות שאין חיוב לכסות את הראש בבית מדינא ודלא כירושלמי^[120].

משמע מדבריו א"כ כי חובת כיסוי הגוף של האשה בבית קיים רק כאשר יש חשש של הכשלת הבעל, אך כשאין אף אחד בבית או אפילו אם בעלה בביתו רק שאינו מברך או לומד - אין שום חיוב אלא מצד דין צניעות השייך גם בגבר כפי שכתבנו לעיל.

ד. דעת פוסקי זמננו

מצאתי בשו"ת באר משה^[121] שדן האם מותר לאשה בזמן שהיא טהורה ללכת בחלוק שקוף בביתה [כאשר היא לבושה בבגדים תחתונים בלבד] וכתב:

כי איננו מדרך הצניעות ויש חסרון דטהרה וביותר רחוק ממדת הקדושה כי זה מגרה היצה"ר ונכון לבער חלוק כזה מבתי ישראל הכשרים ולא יהיה לבנות ישראל הצנועות חלק בחלוקים כאלו

כל מה שאסר הוא מדרך הצניעות ולא מעיקר הדין.

בשו"ת מנחת יצחק^[122] כתב:

(118) פרק ו'.

(119) וכמו שכתב בביאור הלכה סימן ע"ה ד"ה מחוץ לצמתן "ודע" לגבי שער.

(120) שכן לעיל [פרק 9 א] הבאנו דבריו בפרק ז' אשר מהם מוכח שהסוברים שחיבת לכסות ראשה בביתה, מחייבים גם כיסוי חלקי גופה הצנועים בבית.

(121) חלק ד' סימן קכ"ו.

(122) חלק ו סימן י'.

קבלתי מכתבו ע"ד הפירצה שבעוה"ר נפרצה גם בבתיים החרדים, שבימי הקיץ הולכות בלי גרבים, האם יש היתר עפ"י המבואר בב"ח (או"ח סי' ע"ה) דבעיירות ההולכות יחף אינו אסור לקרות כנגדן, ורצ"ל דבכה"ג ל"ה ערוה כיון דרגילין בזה.

לא ידעתי מה זה שאלה, דהרי פשיטא דכוונת הב"ח רק על כפות רגלי, וכמ"ש בחי"א (כלל ד' סעי' ב'), דבזרועותי ושוקה אפילו רגילין בכך כדרך הפרוצות אסור עיי"ש, וכ"כ בס' מ"ב שם (ס"ק ב') ובשער הציון שם הביא שכ"כ א"ר בשם הרוקח, והוסיף דכן מוכח (בכתובות ע"ב ע"ב) דהוא דת יהודית עיי"ש, ובחזון איש (סי' ט"ז אות ח') מסופק אם אף בפרק התחתון שבין הזרוע והכף הוי בכלל פריצות ולא מהני ל"י מנהגא עיי"ש.

השואל כאן רצה לומר כי כמו שלדעת הב"ח במקומות שרגילים ללכת יחף אין בחלק זה של הגוף דין ערוה, כך אם אשה הולכת בביתה כאשר פרק רגלה מהברך ולמטה מגולה, אין בזה דין ערוה. המנחת יצחק בתשובתו כתב שכל הדיון של הב"ח נאמר רק על כף הרגל, אך במקומות האסורים משום דת יהודית לא יועיל מנהג לגלותן, והמקום אליו התייחס השואל אסור משום דת יהודית. תשובת המנחת יצחק משוה בין מקומות שאסורים בגילוי רבבים, לבין האיסור לגלות מקומות אלו בבית, ומשמע מדבריו שגם תוקף האיסור שווה, וכמו שהרגל היא מקום שאסור בגילוי ברשות הרבים משום דת יהודית, כך גם בבית אסור לגלותה מאותו הטעם. מבואר א"כ כי לדעתו החיוב לכסות גופה בפני בעלה הוא משום יהודית גם בבית. המנח"י לא חילק בין האוסרים ללכת בגילוי ראש בבית לבין המתירים, ומבואר כי לדעתו גם המתירים גילוי שער הראש בבית יסברו כי לגבי שאר חלקי גופה ישנו חיוב לכסותן משום דת יהודית.

בספר הליכות בת ישראל עמוד ע"ג כתב בשם הגרש"ז אויערבאך :

מן הדין אפשר להקל לאשה הנמצאת בביתה במשך היום ואינה יוצאת לרחוב שאינה חייבת לגרוב גרבים וגם נראה שאשה נידה אינה צריכה לגרוב גרביים בפני בעלה ופשוט דהיינו בלבושה עכ"פ שמלה באורך שהוא עפ"י גרדי הלכות צניעות אכן העירני הגר"ש אלישיב שלמבואר במשנ"ב סי' ע"ה אסור הבעל לומר דברים שבקדושה למול אשתו שאינה גורבת גרביים

לפי דעתו אשה חייבת לגרוב גרבים ברשות הרבים, אך בבית רשאת ללכת ללא גרבים [גם כשהיא בנדתה], אלא שאסור לבעלה לקרא ק"ש כנגד מקום זה.

לכאורה היה נראה לומר כי לדעתו אין חיוב לכסות בבית את המקומות המכוסים בחוץ, שהרי חייב ללבוש גרבים ברשות הרבים ובבית התיר להסירם. אולם נ"ל שאין מכאן ראייה, שכן מה שהתיר להיות בבית ללא גרביים הוא משום שסובר שמעיקר הדין אין חיוב לכסות חלק זה ברגל, כפי שכתב במנחת שלמה^[123] :

[123] חלק ג' סימן ק"ג ס"ק ט"ו עמ' כ"ה.

לענין שוק ידוע שיש סוברים שזה רק הירך אבל רבו החולקים על זה, ולכן צריכים ודאי להקפיד לא לצאת לרחוב בלי גרביים, אבל אין לגעור במקום שההמון הפשוט לא מקפיד על כך, אך אין להתחשב כלל עם מנהג נשים שאינן זהירות גם במה שפשוט ואסור לכל הדעות.

כנראה פסק מעיקר הדין כמו המ"ב כי חלק הרגל מהברך ולמטה אינו נחשב לשוק, אולם מכיון שרבו החולקים על המ"ב כתב כי יש להקפיד ולהחמיר לכסות חלק זה ברשות הרבים. אולם לגבי כיסוי חלק זה בבית סמך על המ"ב שאין זה מקומות החייבים בכיסוי ולכן התיר ללכת בביתה כשחלק זה מגולה. מטעם זה התיר שלא לגרוב גרבים גם באשה נדה, שכן מקום זה אינו חייב כיסוי מעיקר הדין.

לפי זה ייתכן כי לדעתו יש חיוב לכסות בפני בעלה את כל המקומות החייבים בכיסוי מעיקר הדין.

אלא שלפי זה הערתו של הרב אלישיב [שהובאה בהליכות בת ישראל] טעונה הבנה. הרב אלישיב העיר כי המ"ב אוסר לקרא ק"ש בפני אשה ללא גרבים. כנראה כוונתו למה שכתב המ"ב^[124] שבמקום שרגילה לכסות חלק זה של הרגל, אסור לקרא ק"ש כנגדו, וכוונת הרב אלישיב היא שכיון שגם לדעת הגרש"ז חייבת לכסות חלק זה של הרגל ברשות הרבים, ממילא אסור לקרא ק"ש כנגדו. וקשה, שהרי לדעת הגרש"ז רק ברשות הרבים חייבת לכסות חלק זה, אך בביתה בפני בעלה חלק זה מגולה, וא"כ מדוע לבעלה אסור לקרא ק"ש כנגד חלק זה, הרי הוא רגיל בו? וצ"ל כי הרב אלישיב הבין כשיטת היד אפרים שהביא המ"ב^[125], לגבי שער כי אפילו אם דרכן לכסותן רק בשוק ולא בבית אסור לקרוא כנגדן, וא"כ כך הוא גם לגבי הפרק התחתון ברגל. וא"כ הגרש"ז שהביא דבריו בשתיקה מודה לו שאסור לקרא ק"ש בפני מקומות שרגילה לכסותן כשיצאת לרשות הרבים.

לכאורה היה ניתן לדייק מדברי הגרש"ז אויירבאך לאידך גיסא, שחייבת לכסות בפני בעלה את כל המקומות אותם חייבת לכסות ברשות הרבים, שכן הוא התיר דווקא הליכה בלי גרבים, כיון שהוא חומרה, אך גילוי מקומות שצריכים להיות מכוסים מעיקר הדין כגון זרועותיה יאסור. אולם נראה שאין להוכיח כן כיון שייתכן שהגרש"ז הבין כי מן הסתם אשה הולך בבית כשזרועותיה ושאר המקומות מכוסים, אך אין זה מן הדין אלא מצד המימרא של ר' יוסי שמצד הצניעות גם לאיש אסור לגלות אבריו בביתו.

בספר אום אני חומה^[126] כתב :

יש להזהר בבית מלילך בבגדי שינה או חלוקים שקופים דאינו דרך צניעות וגם דכשהיא נדה מכשלת את בעלה בראיה במקומות המכוסין. וביערות דבש [חלק א' דף מג'] ביאר בתקנת עזרא שתהא חוגרת בסניר

(124) סימן ע"ה ס"ק ב.

(125) סימן ע"ה ס"ק י וגם בביאור הלכה ד"ה מחוץ "ודע".

(126) חלק א' עמ' נ' ציון המצוינת ס"ק תצד'.

משום צניעותא [ב"ק דף פ"ב ע"א] דהוא מטעם שלא יהיה גילוי בשר אף בביתה. ובחוקי הנשים לבא"ח פרק יז' כתב דלא יורידו גרביהם בביתם אפילו בימים חמים וכן ראוי להקפיד כמבואר בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו' סימן י'). ועיין הליכות בת ישראל עמ' ע"ב משמיה דמר הגרשו"א זצ"ל. ובזמן השינה ובהליכת עראי, כגון הליכה למטה וכיוצא בזה בודאי אפשר להקל. ואיתא בחז"ל בזמן שהיא צנועה בתוך ביתה, כשם שהמזבח מכפר כך היא מכפרת על ביתה. ובגמ' שבת דף קמ' ע"ב איתא אמר לו רב חסדא לבתיה תיהוי צניעתן באפי גברייכו [דתהיו צנועות גם בפני בעליכן].

מבואר מדבריו כי חיוב כיסוי הגוף באשה בפני בעלה אינו מעיקר הדין אלא מצד הצניעות.

גם בתשובותיו בחלק חידותם משתעשעות^[127] כתב לגבי לבישת גרבים בבית :

אינו שונה משאר חלקי הגוף שיש להקפיד אף בבית על צניעות בקל וחומר משער ראשה המבואר בביה"ל סי' ע"ה

מבואר כי החיוב לכסות הראש נלמד מן החיוב לכסות השער, וממילא כמו שחיוב כיסוי השער אינו אלא מצד מנהג זהירות, גם החיוב לכסות גופה הוא מאותו הדין.

החיי אדם^[128] כתב :

ולכן צריך להזהר בשעה שמינקת ומגלה דדיה דאסור בדברי תורה

גם מדבריו אין להביא ראיה לשום צד. ניתן לומר שדדיה נחשבים למקומות המכוסים בביתה ומותר רק לצורך הנקה. או לאידך גיסא למרות שהם מקומות המגולים בביתה [וצריכה לכסות רק מצד המימרא של ר' יוסי] אסור בדברי תורה כמו היד אפרים.

וכן מצאתי בשו"ת לבושי מרדכי^[129] שהביא את דברי הח"א וכתב אח"כ :

אין בידי ללמוד התר אפילו לבעלה

למסקנה נ"ל כי לפי השיטות שאינן מצריכות כיסוי ראש בביתה אין ראיה לחייב אשה, כאשר אין אף אחד בביתה חוץ ממנה, לכסות את כל המקומות החייבים בכיסוי כאשר היא בחוץ. אשה אינה שונה בזה מגבר, ויש עליה רק חיוב מצד מימרא דר' יוסי שלהרבה דיעות היא מידת חסידות וגם הסוברים כי הוא דין בכל אדם- יש להקל בשעת צורך.

כאשר בעלה בבית יש צורך להקפיד שלא יברך או יאמר דברי תורה כאשר המקומות האמורים להיות מכוסים בחוץ- מגולים. כן הדין גם אם צריכה לגלותם, כגון כשמניקה.

[127] חלק ב' סימן שה' עמ' תס"ה.

[128] כלל ד סעיף ז הבא במ"ב סימן ע"ה ס"ק ג.

[129] אור"ח מהדרו"ת סימן כ"א.

ראוי להזכיר כאן את דברי רב חסדא בשבת^[130] :

אמר להו רב חסדא לבנתיה : תיהוי צניעתן באפי גברייכו.

10. זאת תורת העולה

א. כיסוי ראש בחצר או בבית

1. נחלקו הראשונים האם האשה חייבת לכסות את ראשה בחצר. יש אומרים כי ניתן ללכת בחצר ובבית בלי כיסוי ראש ומכללם רש"י, תוס', ריטב"א ור"ן מאידך יש ראשונים שפסקו כשיטת הירושלמי שגם בבית חייבת כיסוי של קלתה ומכללם הסמ"ג, הריא"ז, הערוך וכך נראית דעת הרמב"ם והטור לפי הב"ח.
2. הב"י והד"מ נקטו כדעת המתירים וכך נראה שפסקו בשו"ע. כן היא גם דעת המג"א, הט"ז, הפרישה והח"מ. הב"ח והחת"ס פסקו כדיעות האוסרים.
3. בריטב"א מבואר כי גם המתירים ללכת בבית בגילוי ראש, מתירים זאת רק כשהיא לבדה, אך בפני זרים חייבת לכסות ראשה, וכ"כ הט"ז, הפרישה והאג"מ.
4. נחלקו האחרונים האם הדעה המחייבת כיסוי ראש בחצר - מחייבת כיסוי גם בבית. דעת המרכבת המשנה היא כי גם בבית חייבת בכיסוי^[131]. כך נראית גם דעת הרמב"ם וכך כתב גם החת"ס. מאידך דעת האג"מ כי גם האוסרים אסרו רק בחצר ולא בבית.
5. גם לדעת הסבורים כי אין חיוב לכסות את הראש בחצר, ישנה מעלה להקפיד שאפילו בביתה תכסה ראשה, ובוזה תזכה לבנים צדיקים כפי שמסופר על קמחית שהיו לה שבעה בנים ששמשו בכהונה גדולה.
6. המ"ב נקט למעשה כדעת הב"ש והחת"ס המחייבים אשה בכיסוי ראש גם בביתה. אולם כתבנו בדעתו כי נראה שיכולה להסתפק בבית בקלתה, שהוא כיסוי עם חורים, אך ודאי שאסורה להוציא ממש חלק משערות ראשה.
7. האג"מ כתב שודאי שראוי להחמיר אך אין להמנע לישא אשה כזו אם היא יראת שמים.
8. לענ"ד נראה כפי שכתב האג"מ, אלא שיש להוסיף שהטעם שלכתחילה ראוי להחמיר, הוא גם משום שזו דעת הירושלמי ויש ראשונים ואחרונים נוספים שפסקו כמותו, כמו שכתבנו לעיל. מאידך אין להחשיב את המקילות - כעוברות על דת יהודית, משום שדעת השו"ע והרמ"א להקל שבחצר אינה צריכה כיסוי כלל, וכדעת התוס' ועוד ראשונים וכן פסקו גם חלק מן האחרונים.

ב. כיסוי שאר חלקי גופה [המוגדרים כמקומות המכוסים] בביתה

9. הסוברים כי אשה חייבת לכסות ראשה בבית, יחייבו את האשה לכסות בביתה גם את כל שאר המקומות המכוסים [היינו, המקומות שחייבת לכסות ברשות הרבים].

[130] דף קמ עמוד ב.

[131] ואמנם לדעתו סגי בכיפה שהיא כיסוי סביב הראש בלבד, אך לפי מה שכתבנו לעיל נראה שחייבת בכיסוי המקביל לקלתה.

10. לדעת הסוברים כי אשה איננה חייבת לכסות ראש בביתה, נראה שגם את המקומות המכוסים איננה חייבת לכסות כאשר נמצאת לבדה בביתה.
11. מאידך, נראה שכמו שגבר חייב לכסות גופו בבית מצד צניעות, כפי שנלמד מדברי ר' יוסי שאמר "מימי לא ראו קורת ביתי אמרי חלוקי", וכך פסק השו"ע או"ח^[132], כך גם אשה חייבת בכך.
12. יש אחרונים שהבינו כי דברי ר' יוסי נאמרו רק מצד מידת חסידות ואינם מחייבים כל אדם, לדעות אלו ודאי שניתן להקל גם לאשה לגלות חלקי גופה המכוסים בשעת הצורך.
13. אולם רב האחרונים הבינו כי למרות שדברי ר' יוסי הם מדת חסידות, הם מתייחסים לכל אדם ולא רק לת"ח. וא"כ ודאי שדין זה נכון גם באשה.
14. האג"מ הגדיר את אופן הלבוש בו מתחייב כאשר יושב בביתו "המדה כיושב בחדרו לפני אנשים שאין עליו לכבדם אבל אינו רוצה להתבזות לפניהם. ואם יש לו צער שחם לו ביותר או מצד אחר רשאי לילך וליכא בזה אף משום מדת חסידות דבאופן זה שהוא צער הרי הדרך הוא כן לישב גם בפני אנשים היודעים מצערו והשי"ת הא יודע צעריו".
15. לפי זה ניתן להקל לאשה להתלבש בביתה כפי שמוכנה לשבת לפני נשים שאין רצונה לכבדם אך אינה רוצה להתבזות לפניהם, ונשים אינן חושבות זאת לגנאי למי שיושבת כך בביתה.
16. כמו כן כאשר יש לה צער, כגון כשחם מאד או כל צורך אחר- רשאית ללכת גם בלבוש קצר ואין בזה אפילו מידת חסידות, כי כאשר אדם מצטער- כך היא הדרך לשבת בפני נשים שיודעות צערה.
17. אם כדי להתלבש בצורה צנועה בביתה תתעכב זמן גדול [משום שהיא מקפידה על לבושה וכד'], והיא צריכה כבר ללכת למלאכתה, נחשב הדבר להכרח ורשאית להקל בצניעות בביתה.
18. צד נוסף לחיוב כיסוי הגוף בבית הוא שכאשר בעלה נמצא צריכה להזהר לכסות את המקומות שדרכם להיות מכוסים כדי שלא ייכשל באמירת ברכות או דברי תורה מול מקומות הנחשבים ערוה לענין זה.
19. יש פוסקים הסוברים כי אשה חייבת גם בביתה לכסות את כל המקומות המכוסים, ומהם המנח"י שחייב נשים בגרביים בביתן וכך כתב הבן איש חי בספר חוקי הנשים^[133], אולם כתבנו שהם כתבו כן רק מצד מידת צניעות ולא מעיקר הדין. לכן נראה לעניות דעתי כי הרוצה להחמיר על עצמה תבא עליה ברכה.

132) סימן ב סעיפים א,ב.

133) פרק י"ז עמוד ע"ז בהוצאה החדשה.

